

Buzsák Hímzés minta Kincse

Meghívó

A "Lölle" Hagyományőrző Kulturális Egyesület
és a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke Gelencsér Attila
tisztelettel meghívja Önt és családját

"Buzsák hímzésminta kincse"

című mintagyűjtemény sajtóbemutatójára valamint kiállításra

**2010. augusztus 9-én, hétfőn 14.00 órára
a Megyeháza különtermébe.**

(Kaposvár, Csokonai u. 3.)

A kiállítást megnyitja:

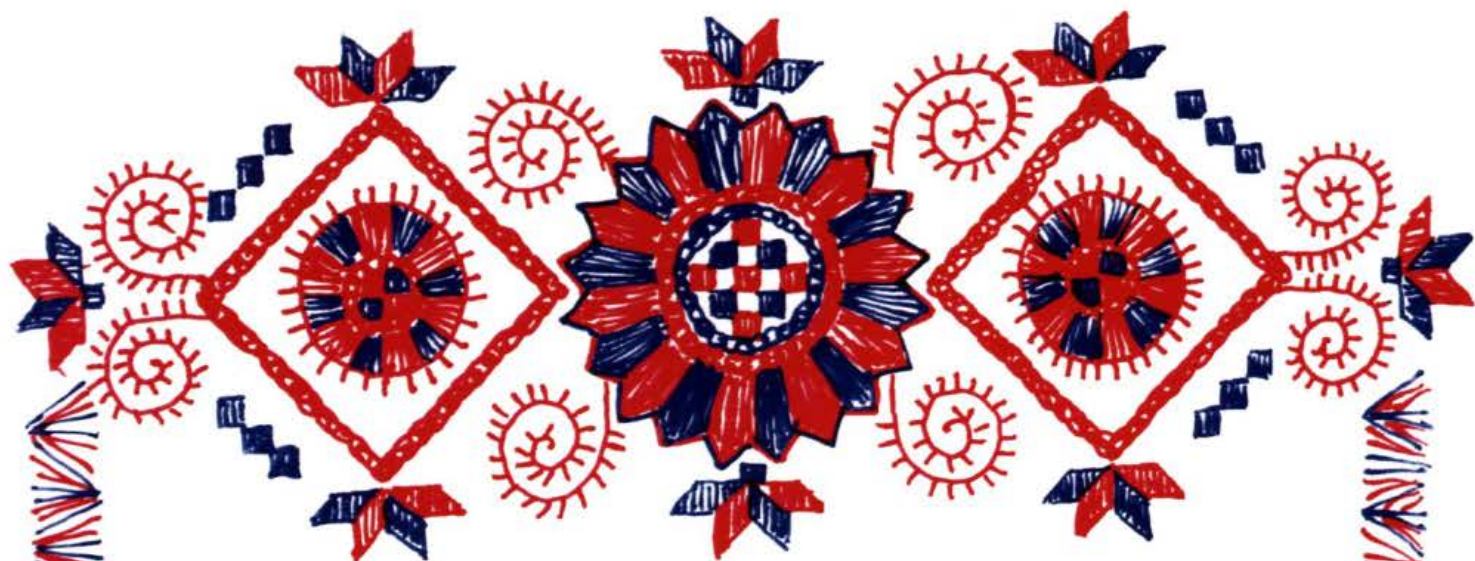
Lőrincz Sándor

a Somogy Megyei Önkormányzat főosztályvezető-helyettese

A mintagyűjteményt bemutatja:

Beszprémy Katalin

a Hagyományok Háza tárvezetője

Buzsák
Hímzés minta
Kincse

The page is framed by a decorative border made of red and blue threads. At the top, there is a large, intricate ornament featuring a central sun-like motif with a red and white checkered center, surrounded by red and blue petals. This central motif is flanked by two diamond-shaped frames, each containing a sun-like pattern. The entire top ornament is accented with small blue and red floral shapes and sun-like symbols. The text is centered on the page.

ELŐSZÓ!

Buzsák hímzés minta kincse

Buzsák, 2009

Lektorálta:
dr. Winkler Ferenc múzeológus

Gyűjtötte és az előszót írta:
Dolbert Ferenc népi iparművész

Támogatók:

Buzsák Község Önkormányzata,
Somogy Megyei Közgyűlés Elnöke
Gelencsér Attila,
„Lölle” Hagyományörző Egyesület
Balatonlelle,
Balatonlelle Város polgármestere
Kenéz István,
Hagyományok Háza Budapest,
Nemzeti Kulturális Alap Budapest.

Megjelenik:
500 példányban

BUZSÁK HÍMZÉSMINTA KINCSE

Előszó

Egy helyben ismert monda úgy tartja, hogy amikor Jézus Krisztus a földön járt, egy buzsáki gazdag emberbe botlott, akinek temérdek lisztje volt. Hanem a Megváltó hiába kért tőle kenyeret, az nem adott neki. Erre megátkozta a falut, hogy minden ember zsákjában ezután csak búbánat teremjen. Ettől kezdve nevezték a települést "Buzsák"-nak.

Buzsák Somogy megye északi részén, a Kis-Balaton és a Balaton közelében meghúzódó település. A falu neve Kiss Lajos szerint a szerb vagy horvát gyökerű „Budtak” helynévvel azonos, melynek gyökere talán a „budzak” (sarok, szöglet jelentésű) szó. Az „Akcs” helynév előzménye egy „Okch” személynév (1248: Okch, ÁÚO (Árpádkori Új Okmánytár).Bp.1874. Volt a település környékén egy „Magyare” (Magyari) helynév is, ami személynévi származék. Pesty Frigyes 1864-es kéziratos helységnévtára szerint Magyare és Akcs független, önálló települések voltak. A szájhagyomány szerint egyesek máig úgy tudják, hogy az ide települő tótok „vendek”, vagy „horvátok” Buzsik, Buzsák, Borokcsa néven emlegették a helyet, amelyet mocsár vett körül. Ideköltözésük időpontja ugyan bizonytalan, vagy legalábbis nem egyértelmű, annyi mégis bizonyosnak tűnik, hogy ezek a települések a török után legalábbis részben újratelepültek, ahogyan az is, hogy a török által elpusztított Magyari és Akcs falvak helyén települt meg Buzsák.

1292-ben a somogyi Szent Egyed monostor egy levelében említik Akcs, Táska és Kölked nevét. (Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában II. Bp. 1894) Egy korábbi, a Somogy Megyei Levéltárban őrzött okirat így emlékezik a településről: „Budzsak Illyr falu” (1695).

Buzsákról tudjuk, hogy a Pogány-völgy települése (Lengyel)Tóttival, Táskával és Tótszentpállal, mai nevén Somogyszentpállal. Utóbbi – mára településrészként – magába olvasztotta a korábban önálló Varjaskért. Buzsák újabb kori népessége délről, Szlovénia (errefelé egyszerűen csak „Tótor-szág”), illetve Horvátország irányából érkezett ide s magukat illíreknek nevezték.

Az illírek – azaz a Száva, a Duna és a Thesszália közötti terület sok nemzetiségű, tarka kultúrájú lakói, szlovének, horvátok, bosnyákok, montenegróiak, albánok, vlachok és mások – a Balkán-félsziget nyugati területein Kr. e. 1000 körül tűntek fel és terjedtek el, és egymással szinte szakadatlanul háborúskodtak. A Kr. e. IV-II. században – többek között – a Rab-sziget első telepesei is a mezőgazdasággal és halászattal foglalkozó „illírek” voltak. A II. sz. végén a Római Birodalom elfoglalta a szigetet, úgy nevezték a sötét sziget, mely tele van gyümölcsössel, szőlővel, s ahová az illírek erdőket telepítettek.

A Római Birodalom a második illír háború megnyerésével Kr. e. 229-ben meghódította az első illír területeket, Kr. e. 168-ban pedig végérvényesen bekebelezte országukat, amely Illyricum néven a birodalom tartománya lett. Az illírek lakta területeken korán megjelent a kereszténység, s a Római Birodalom kettészakadtával vallási tekintetben bizánci érdekerületté vált.

Az illírekről ezek után egyre kevesebbet szólt a krónika, s a VII. századra fel is oldódtak a barbárok erre hömpölygő hullámaiban. Ekkor kezdtek szétszéledni az egész Balkánra, valamint feljöttek a déli magyar területekre, sőt még Sziléziában és attól északra is fel-feltűntek. Magától értetődik, hogy kultúrájukat is magukkal hozták, amikor Buzsákon és a környező településeken letelepedtek. A korabeli feljegyzések egyik-másika szerint „illírül beszélnek”, de néhány öreg kivételével szinte mindegyikük magyarul is tud. Esetünkben minden bizonnyal a szlovén az a nyelv, amelyet a krónikák „illír” gyanánt följegyeztek. Erre utal, hogy az 1902. évi országos népszámlálás és összeírás alkalmával Buzsák, Táska, Tótszentpál, Varjaskér és részben (Lengyel)Tóti lakói „vendeknek” (értsd: szlovéneknek) vallották magukat.

1. Buzsáki hímzések

Miközben a vend nyelv fokozatosan kihalt, a tradicionális kultúra sok eleme, többek között a hímzés kincs tovább élt és az 1910-es években a házipari szövetkezet keretei között, részben a balatoni idegenforgalom piaci hatására, rendkívüli mértékben kivirágzott.

A hagyományos buzsákiban három különálló hímzés minta kincset és hozzá kapcsolódó öltés-technikát találunk.

1.1. A VÉZÁS

Házivászonra, előrajzoló asszonyok által megrajzolt motívumok alapján hímzett mintarend.

Az eredeti vézás a fehér alapon fehérrel varrott női blúz ujjá, amelyet a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban megtaláltam, de megtekinthető a buzsáki tájházban is.

A „kivirágzás” színei a piros-kék, a piros-fekete (az egyházi textileken a kétféle kék, kétféle lila).

Motívumkincse: hajó, rózsza vagy nap (félrózsza), legyező, katykaringó, babafejes, csibeláb, lóherlevél, buzsáki kockasoros, láncöltés, zsinóröltés, kettős láncöltés, subrika.

Öltései: laposöltés, hamis laposöltés, láncöltés, dupla láncöltés, zsinóröltés, holbein öltés, száröltés, aszúr, subrika, szegély díszöltés különböző díszítései.

A vézást mindig rajzoló asszonyok írták elő, volt néhány fő motívum kivágva kemény papírból, azt a pontosan kimért helyekre ráhelyezve körbe rajzolták, az összekötő szárnyakat és a kitöltéseket egyéni fantázia szerint megrajzolták. Ez után kerülhetett a „megírt” darab hímző asszony kezébe. Ebből világos, hogy eredeti rajzok nem maradtak fenn, csak pár kész munka. A mintasorok lezárása különböző díszítő öltéssel készült. A rózsza közepe általában kockákból állt.

1902-ben megalakult a házipari szövetkezet, a szövetkezetben szöttek és vézást varrtak, ez pedig 100-120 asszonynak adott megélhetést egészen az 1980-as évek végéig.

Kollár Péterné szül. Máté Terézia így emlékezik erre: „1912-1915 között ezer nő is dolgozott. A Balatoni Intéző Bizottság lelkes támogatójuk volt. A megrendeléseket a Széchenyi grófkisasszonyok hozták.” Ők szerezték be a szükséges anyagokat, fonalakat, kezdetben ők rajzolták, rajzoltatták a mintákat is. Így sok olyan motívum bele került ami nem volt a sajátjuk.

A háziparban egy asszony rajzolt, majd azt kivarrva Budapestre a Népi Iparművészeti Tanácshoz küldték a kész munkát zsűriztetni. Amikor zsűri számot kapott egy terv, úgy rendelt a házipari szövetkezet ezekből, igény szerint eladásra.

Horváth Géza, néprajzkutató írja: „Motívumkincse, úgy tűnik, egyetlen téma variációi – kompozíciójukat tekintve feltűnően rímelnék az iszlám imaszőnyegek mirhab-fülkét megjelenítő vezérmotívumaira. Bár tudatosságot nem tételezhetünk fel ebben a „visszaütésben”, annyi bizonyos, hogy a szóban forgó hímzések hatása megragadóan ünnepélyes, sőt kifejezetten szakrálisnak nevezhető.”

„Külön figyelmet érdemel a szőnyegek csónak alakú lámpája. A buzsáki vézás hímzéseken mintha egyenesen erre rímelné az elmaradhatatlan hajó”-motívum.

Szólni kell a hajóra támaszkodó kettő esetleg négy katykaringóról is, mely szimmetrikus színezésű.

A buzsáki hímzőművészet ujjaélesztésében az alábbi neveket ajánlom mindenki figyelmébe: Balogh Ferencné, Debity Lajosné, Dörnyei Sándorné, Fraiss Olga, Gelencsér Imréné, Gelencsér Jánosné, Gelencsér Lajosné, Hegedüs Jánosné, Járfás Józsefné, Járfás Tiborné, Jung Dezsőné, Kanizsai Lászlóné, Kapitány Ferencné, Kara Antalné, Kara Gézané, Kara Ferencné, Kollár Péterné, Lenhoffer Istvánné, Mézes Ernőné, Miseta Jánosné, Miseta Lajosné, Németh Gézané, Novák Józsefné, Ország Lászlóné, Pasztusics Ferencné, Pék Lászlóné, Skrinjár Lászlóné, Szabó Istvánné, Tanasics Istvánné, Tölgyesi Jánosné, Várdai Jánosné, Zakariás Józsefné. A hímzőasszonyok felsorolásában nem törekedtem a teljességre, elnézést kérek az esetleg kimaradtaktól.

Vézás-rajzos vonalvezetésű varrottas

Buzsáki női blúz ujjá
(a Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményéből)

„A fehér pamutfonallal varrott hímzések a leggazdagabbak öltéselemeik tekintetében, de sok és változatos öltéssel varrták a maguk részére készített kék-piros pamuthímzéseket is.

Míg a fehérhímzésük teljesen szálszámoláson alapult, addig az ebből kialakult színes hímzés lépésről, lépésre szakadt el ettől a kötöttségtől. A lapos öltést mind a fehér, mind a színes hímzések során alkalmazták, de míg a fehérhímzéseken a mértani formákat teljesen átöltötték, a színesnél hamis lapos öltést alkalmaztak”. (Knézy J.)

Várdai Jánosné szül. Medvecky Júlia

Népi iparművész, rajzoló asszony. A házipari szövetkezetnek nagyon sokat rajzolt, a szövetkezet rendszeresen zsűriztette rajzait. Gyakran húsz-harminc terítón, futón kellett egyszerre dolgoznia. A faluban negyven asszony is varrta ezeket. A mintákat tilos volt – egymásról is – lemásolni. Mindegyikből csak egy megszabott mennyiség készülhetett. Volt olyan hónap, amikor 15 mintát kellett felvinni Budapestre zsűriztetni, ez bizony rengetegnek számított.

Várdainé leleményességének köszönhetően a fej-zsírral (a kivarrt mintára tiszta anyagot tettek, egy alumínium kanállal a fej bőréhez reszelték, majd az anyagot dörzsölve előjött a minta körvonala) átnyomtatott minták megmaradtak.

Ekkor készültek a szebbnél szebb buzsáki táncos blúzok, kötények, fiú bő gatyák és ingek – többségük a hagyományörzők részére.

Tölgyes Istvánné

Népi iparművész. Rendkívül ügyes kezű hímző asszony, nagyon dicséretesek az általa varrott vézás terítők, amelyeknek kocka motívumait nem rajzolták meg előre, de szálszámolással szabályos varrást készített. Ő úgy emlékezett rá, hogy „nem rajzolta a vézást”.

Várdai Jánosné szül. Medvecky Júlia

Miseta Lajosné
szül. Miseta Rózsa, az „M”-es párnával

Oszter Józsefné szül. Várdai Mária

(ma Balatonbogláron él) Édesanyja mellett már gyerekkorában megtanulta a rajzolást, egyszer amikor kijöttek Siófokról a szövetezet központjából, édesanyja nem volt otthon, neki kellett két terítőt megrajzolni – így kezdte a rajzolást – emlékszik vissza. Ez volt az első önálló munkája. Ma is folyamatosan zsűrizteti elkészült munkáit, szép tervek kerülnek ki keze alól. Rendelkezésemre bocsátotta édesanyja hagyatékát 28 db eredeti buzsáki vészás mintát, amelyet felhasználtam a mintalapok elkészítésében. A kézimunkák lakásdíszítés céljára használati eszközként készültek, asztalterítők, asztali futók, díszpárnák, ablak drapériák, de van közöttük oltárterítő, miseruha, templomi zászló, A gyapjúval hímzett munkák nagyobb felület betöltésével készültek.

Oszter Józsefné szül. Várdai Mária

„Kezdetben gyapjú szállal hímeztünk, később a gyöngyfonal váltotta fel a gyapjút” – emlékezik. Az általa készített munkákon megtalálható a ma már egyre jobban feledésbe merülő buzsáki zsinórvarrás.

Oszter Józsefné gyapjú hímzéssel készített vészás, babafejes terítője

Vezérmotívumai – a rózsza, a legyező, a hajó – ismétlődése alkotja a díszítő elemeket.

Androsovics Jánosné szül. Zsoldos Katalin

A balatonboglári hímzőasszonytól kaptam a legtöbb szabadkézi rajzos mintát, amelyet hosszú évtizedek alatt gyűjtött és tervezett saját maga és a környék asszonyai számára.

2. Rátétes és vagdalásos

A rátétes, vagy ahogy itt hívják bécsis, a másik legelterjedtebb hímzésekincse a falunak.

Az alkalmazott motívumok nagyon sok változáson estek át az elmúlt évtizedek során. Kezdetben a halotti és gyerekágyas lepedőkön találkozunk ezzel a hímzés formával.

Az egyszerű mintákat felváltották a bonyolult, művészi kidolgozású virágok, szegfű, labdarózsa, árvácska, tulipán, levél, indák, vízfolyás, madár, szarvas, páva, a cakni, a katykaríngó.

Halotti lepedő kapuformát idéző összetett formarendjével (részlet)

A legősibb átjáró képzetét tartja elevenen mind a mai napig, jóllehet nem tudatosan. Ezek a „kapuk” a mi hétköznapi világunkból a másikba, a „túlsóba” vezetik át az életből elköltözőt. A textília formavilága itt ugyanolyan meggyőzően idézi fel a felszentelt építmények fő vonásait, mint a suba szabásmintája a kerek templomok, a cifraszűr az ún. hosszházasakét, vagy ahogyan a vészás hímzések iszlám szent helyek imafülkéit utánozzák.

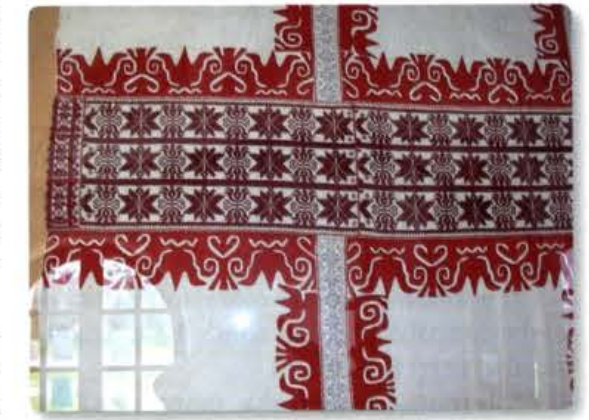
A halotti lepedőt a halott háznál történt felravatalozásakor használták, a gyerekágyi lepedőt a mestergerendára terítették azért, hogy szemmelverés ellen megvédje a kisgyermeket.

A lepedő közepén és keresztben keskeny díszes szöttes csík fut végig, ezt szegélyezi két oldalról a rátétes minta, amely egyszerűsített tulipán ill. kacsaringó, csiga formájú, ezzel dolgozták össze a két anyagot és a szöttes csíkot. Az alkalmazott minták megjelenése igen közel állt a régi konyhák polcainak papírkivágásos csipke díszeihez, jóllehet a hímzéspinta a korábbi. A régi piros csigavonalas hímzés a XIX. sz. végére szinte teljesen feledésbe merült, a korábbiakkal ellentétben ruhákon nem alkalmazták sehol. A XX. sz. elején csodálatos darabok láttak napvilágot, amelyek a vágóasszonyok kifinomult ízlésvilágát is tükrözik.

A motívum előrajzolás nélkül, kettőbe, vagy négybe összehajtott anyag – bécsi piros, bécsi kék, fehér batiszt – kivágással készült, majd a korábban házi szöttes, később túll alapanyagra rátették kivágott mintát sűrű öltéssel ráfércelték, behajtás után szinte láthatatlan rávarrással (foltozással, apró öltésekkel) alakították ki a végleges formát.

Mézes Ernőné, Boriskanéni

Népi iparművész, nagy mestere a buzsáki vagdalásos terítő tervezésének, vágásának, kivarrásának. A szépen kivágott rátétet megfelelő szakértő hímző asszonyok varrták, mert a varrással kapta meg a végleges szép formát a kézimunka, mely asztalterítőre, ágytakaróra, drapériára, párnára, futóra, szettekbe került, de készültek a buzsáki táncosoknak fellépő ruhák is rátétes díszítéssel.

Halotti lepedő kapuformát idéző összetett formarendjével

Ma már nagyon kevesen vannak az egykori „vágóasszonyok” közül
Mézes Ernőné, Boriskanéni

3. A boszorkányos

Miseta Lajosné, Rózsi néni anyósa, 1800-ban született. Azt mesélte, hogy varrt a somogy-fajsi bárólánynak esküvői ruhát, fehér alapra, sok színnel. „Ahány szín, annyi dicsőség, minél cifrább ami elkészül, annál eredetibb” - ezt hagyta a menyére.

Ezt a kézimunkát az előrajzolt minta szerint, a rajzolás vonalán körbe láncolják, utána töltik be a közét „boszorkányos” öltéssel (sűrűre varrt 8-as öltés).

Főbb motívumai: rózsa, margaréta, tulipán, katykaringó, lucerna négyes. A mintákat fehér vászonra varrták sok színnel, majd a minták közti részt fekete fonallal betöltötték, boszorkányos, vagy margit-öltéssel. A minták széle sötétebb a belseje világosabb színnel volt varrva, a szárok mindig zöldek voltak.

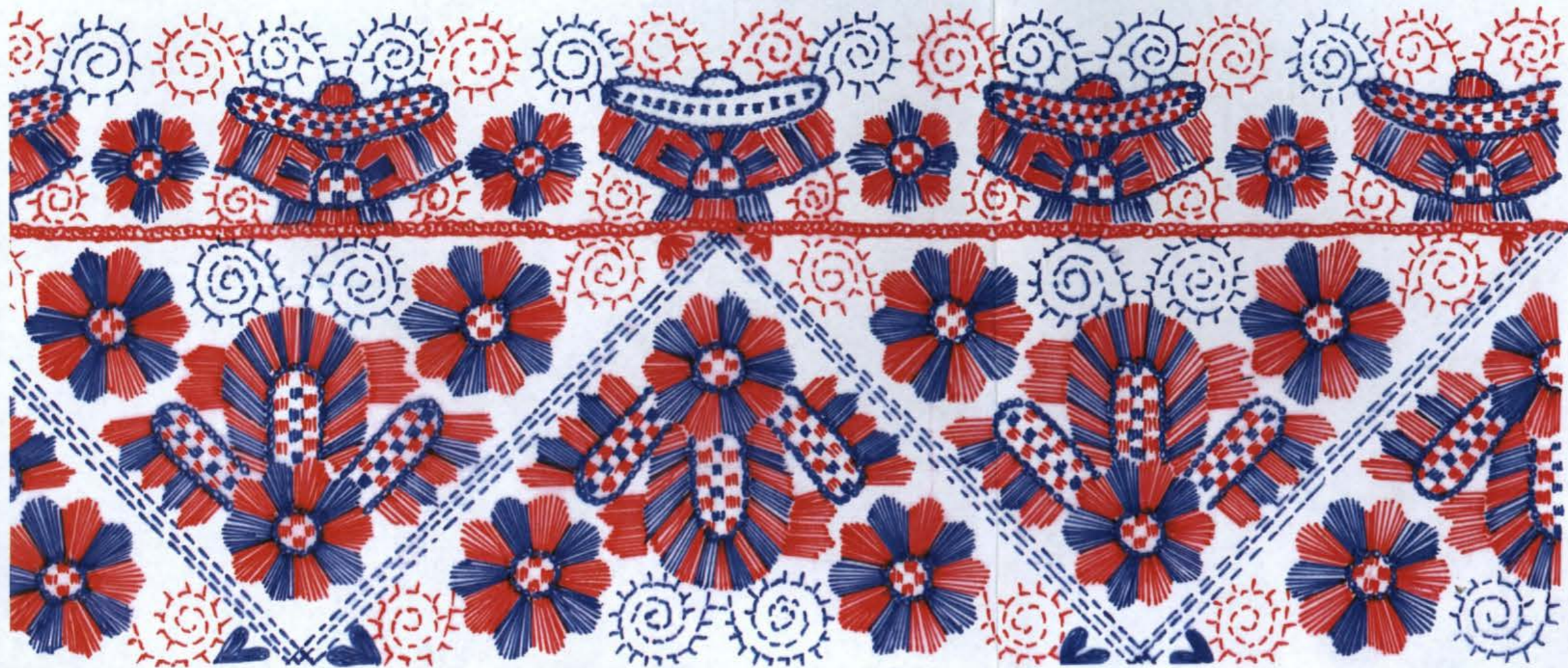
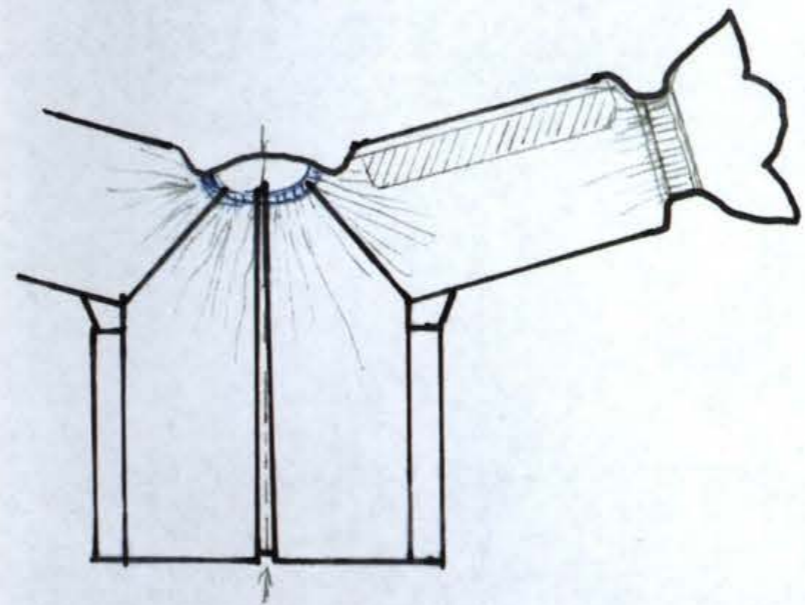
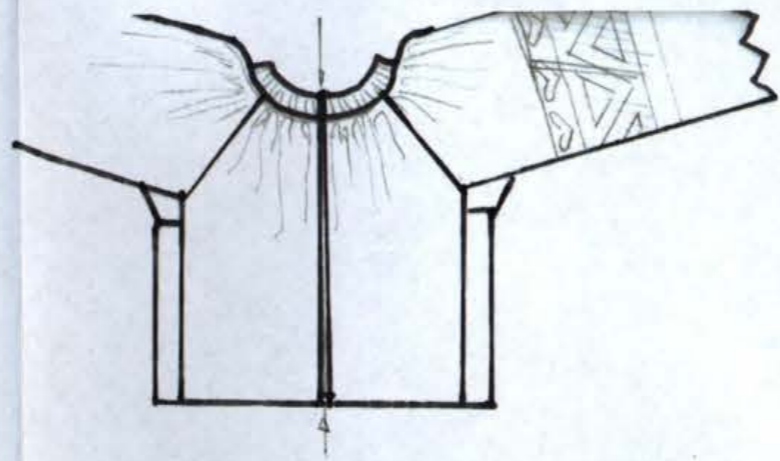
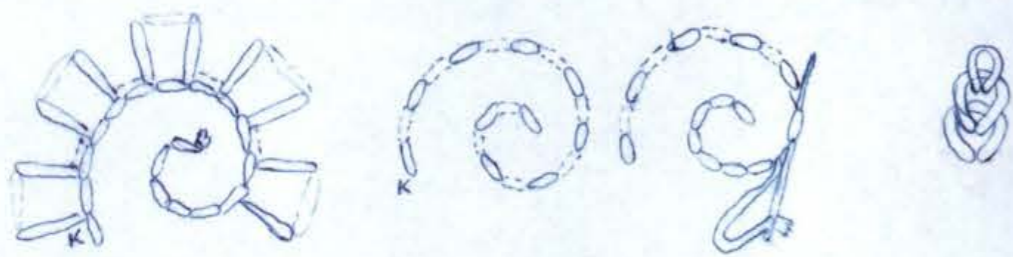
Skrinyár Lászlóné szül. Skrinyár Anna hímzőasszony,

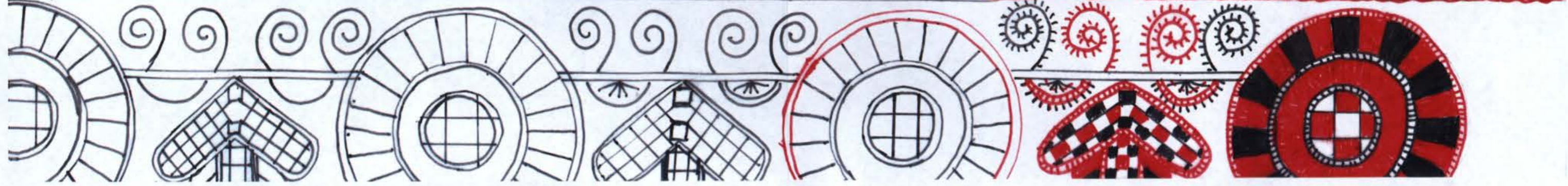
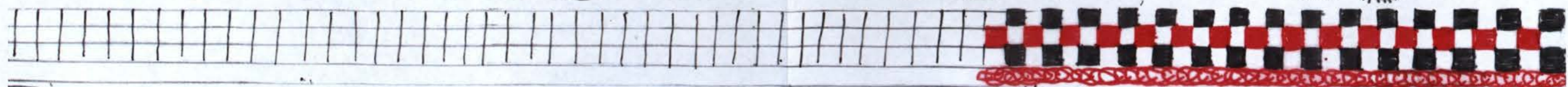
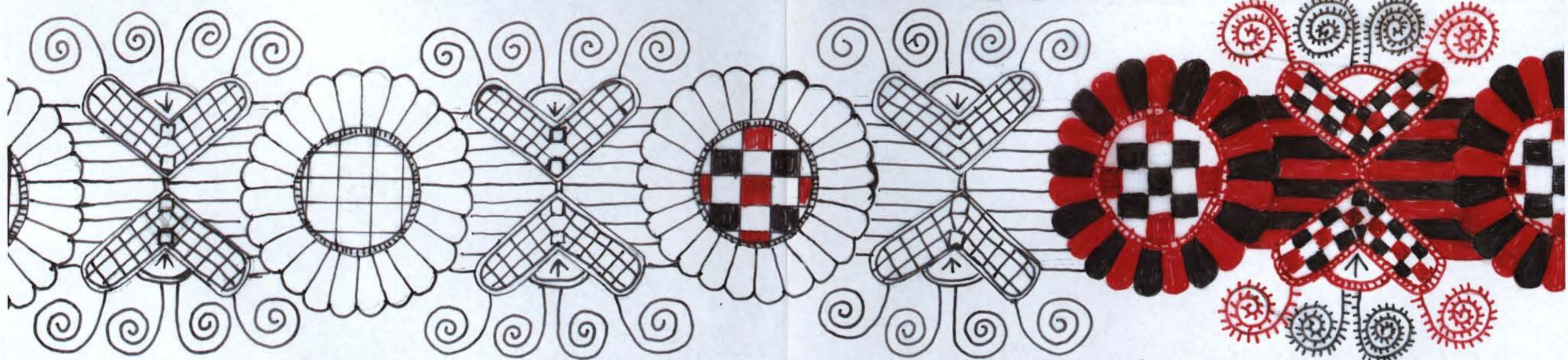
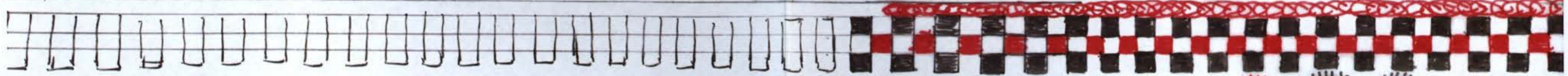
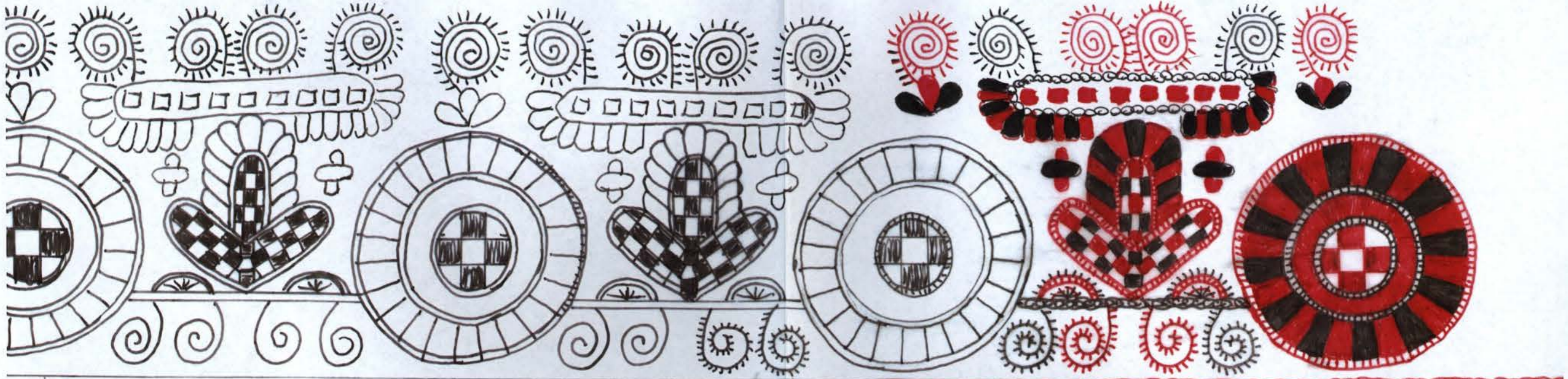

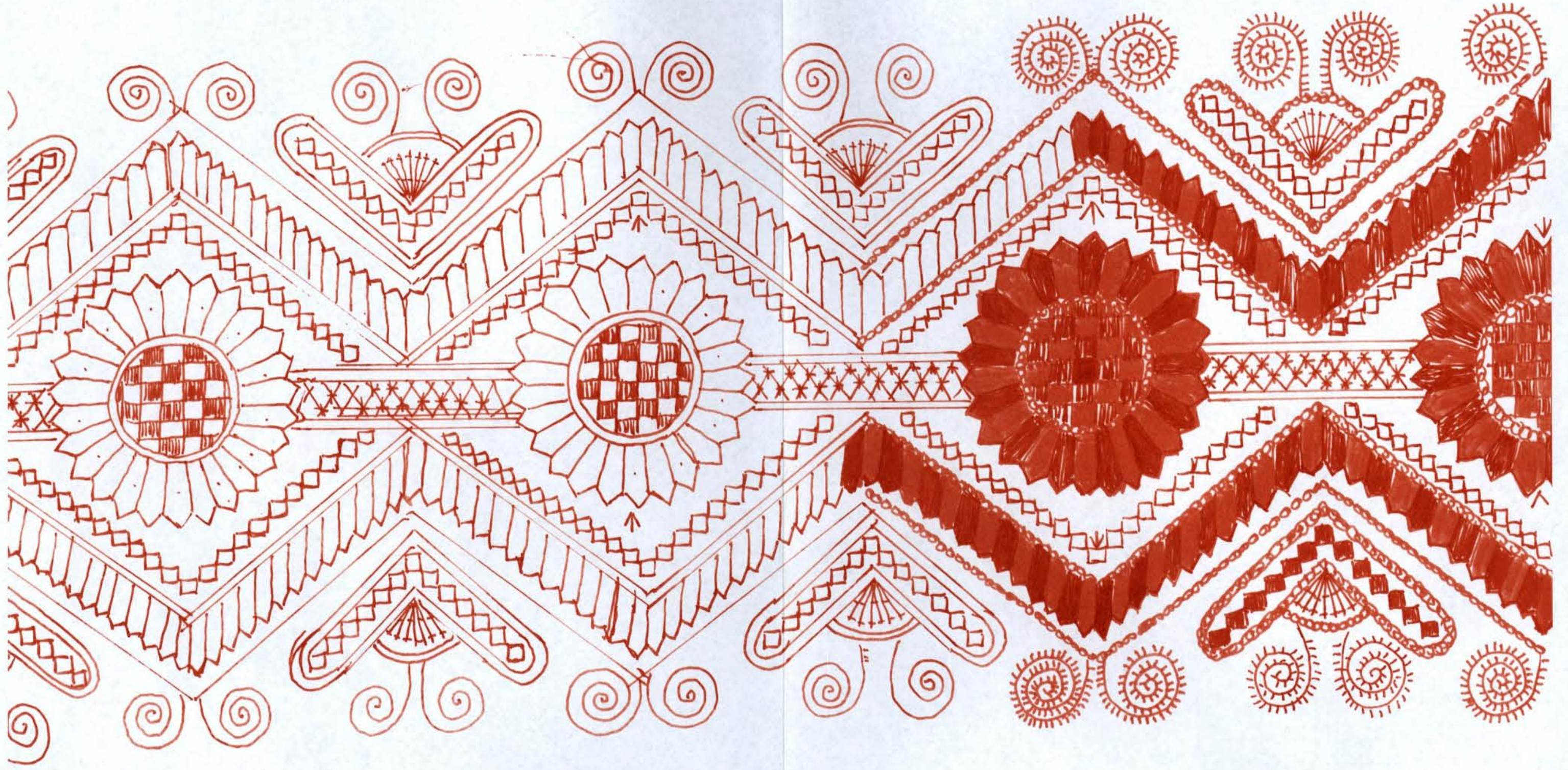
valamint leánya, Varga Lajosné szül. Skrinyár Rózsa rajzolja is a vészást és a boszorkányost.

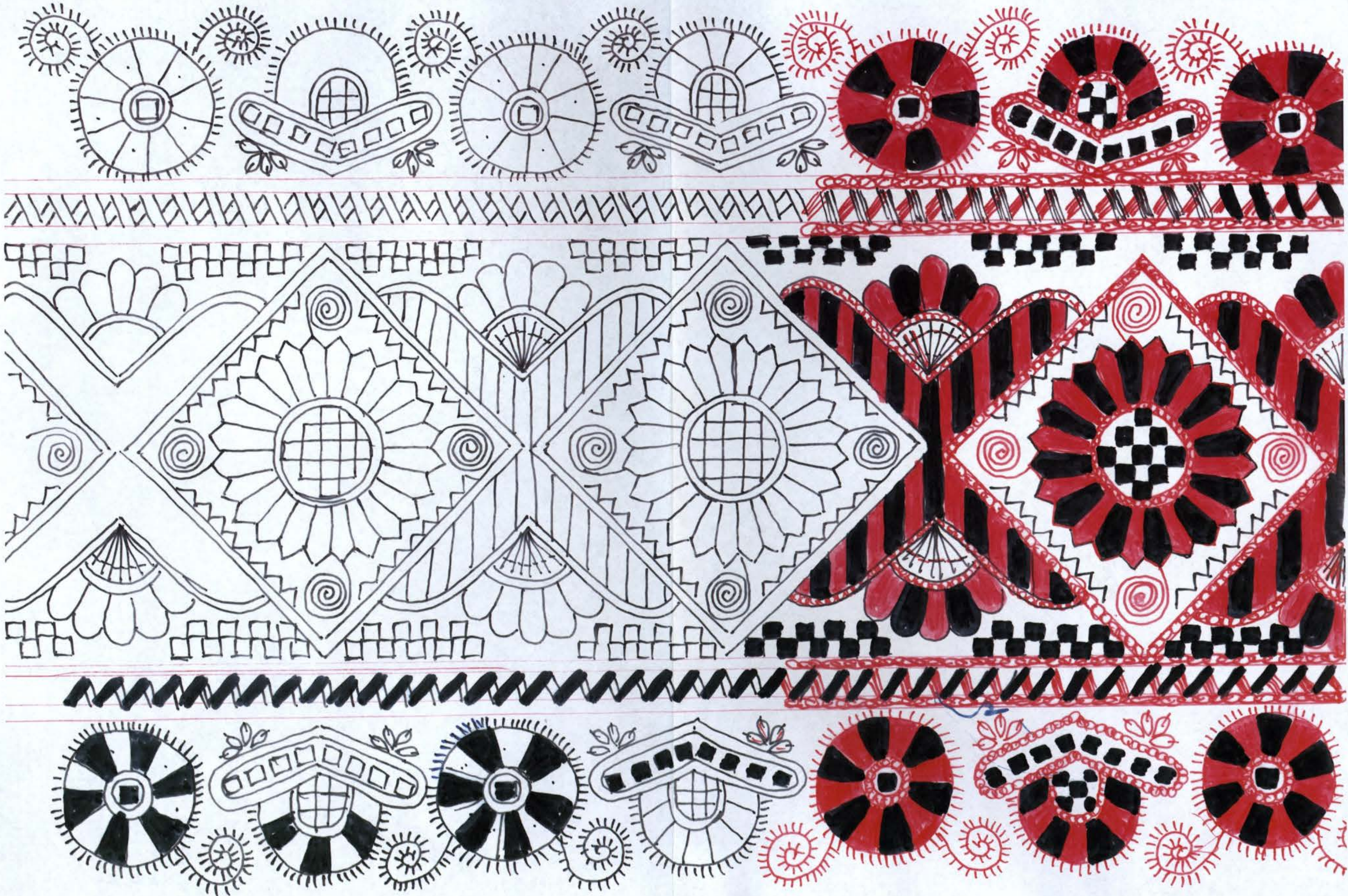
Az előszó a teljesség igénye nélkül válogatott alkotókat és munkákat mutat be.

Ez úton is elnézését kérem a buzsáki asszonyoknak, akik ki maradtak az előszóból.

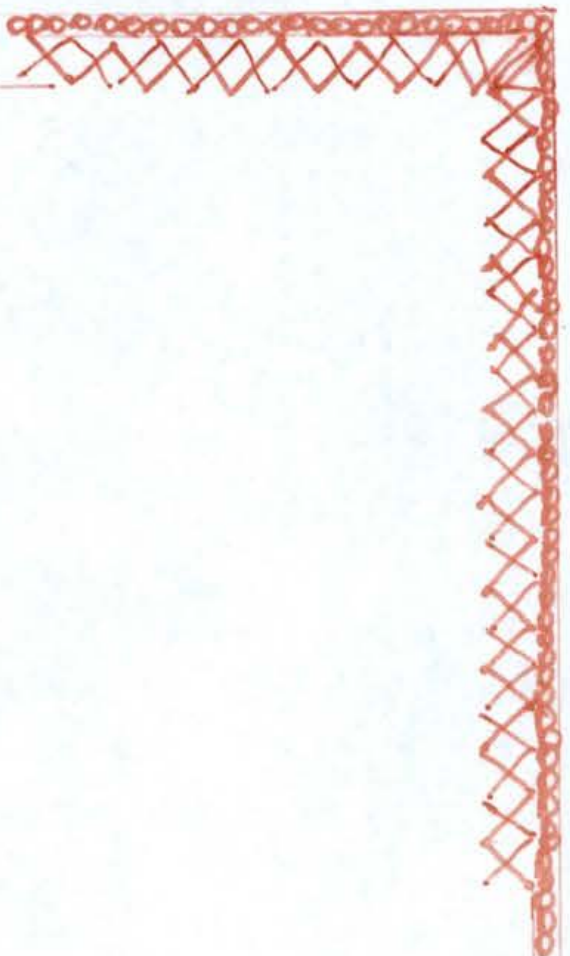

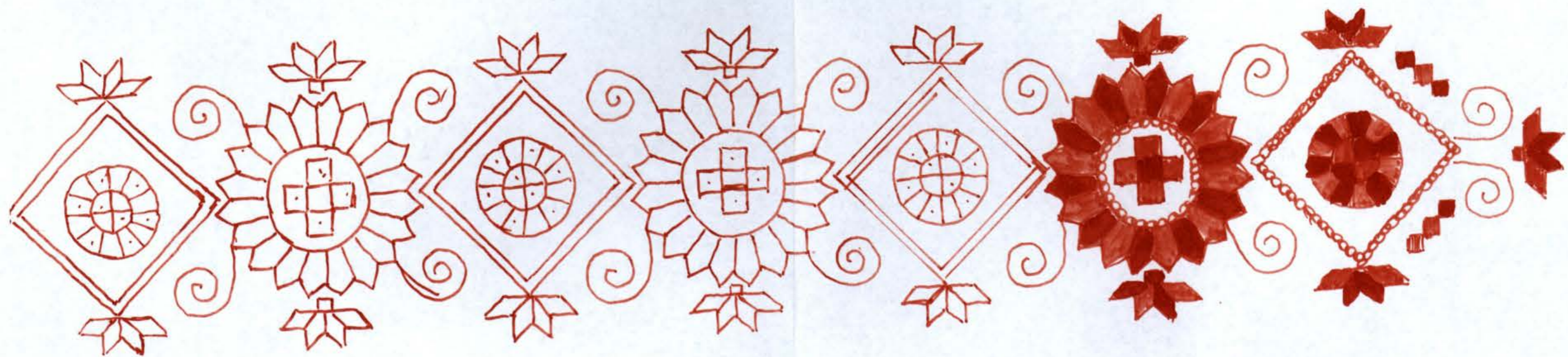
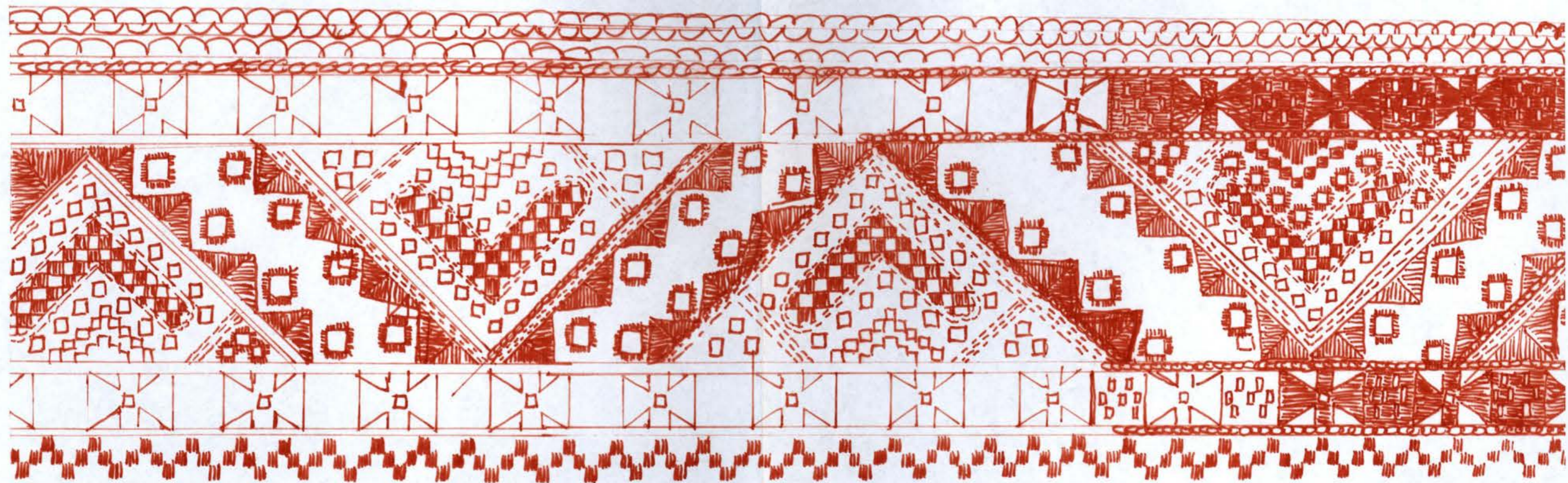

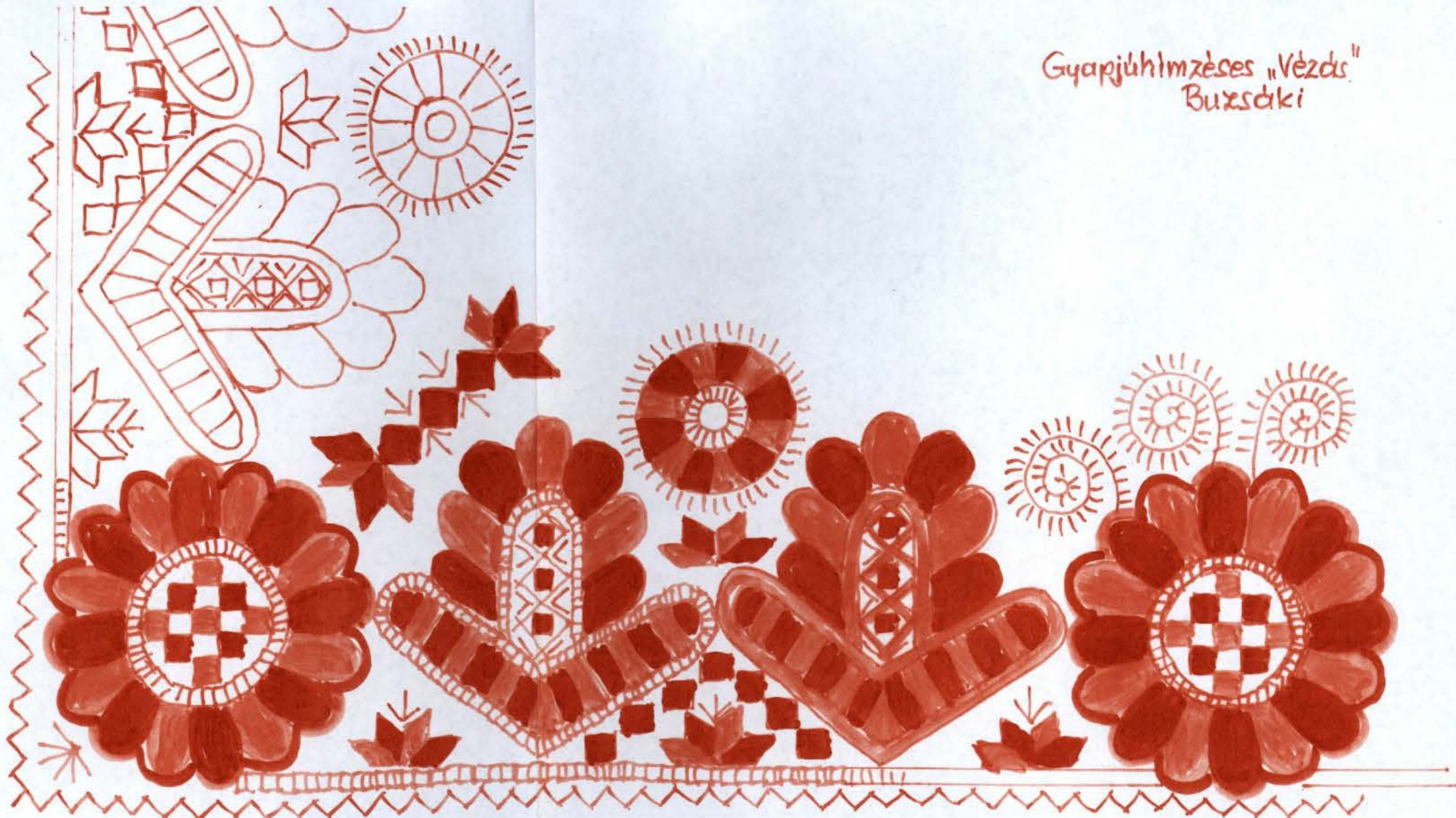
Fehér himzéses Női blúz uja.

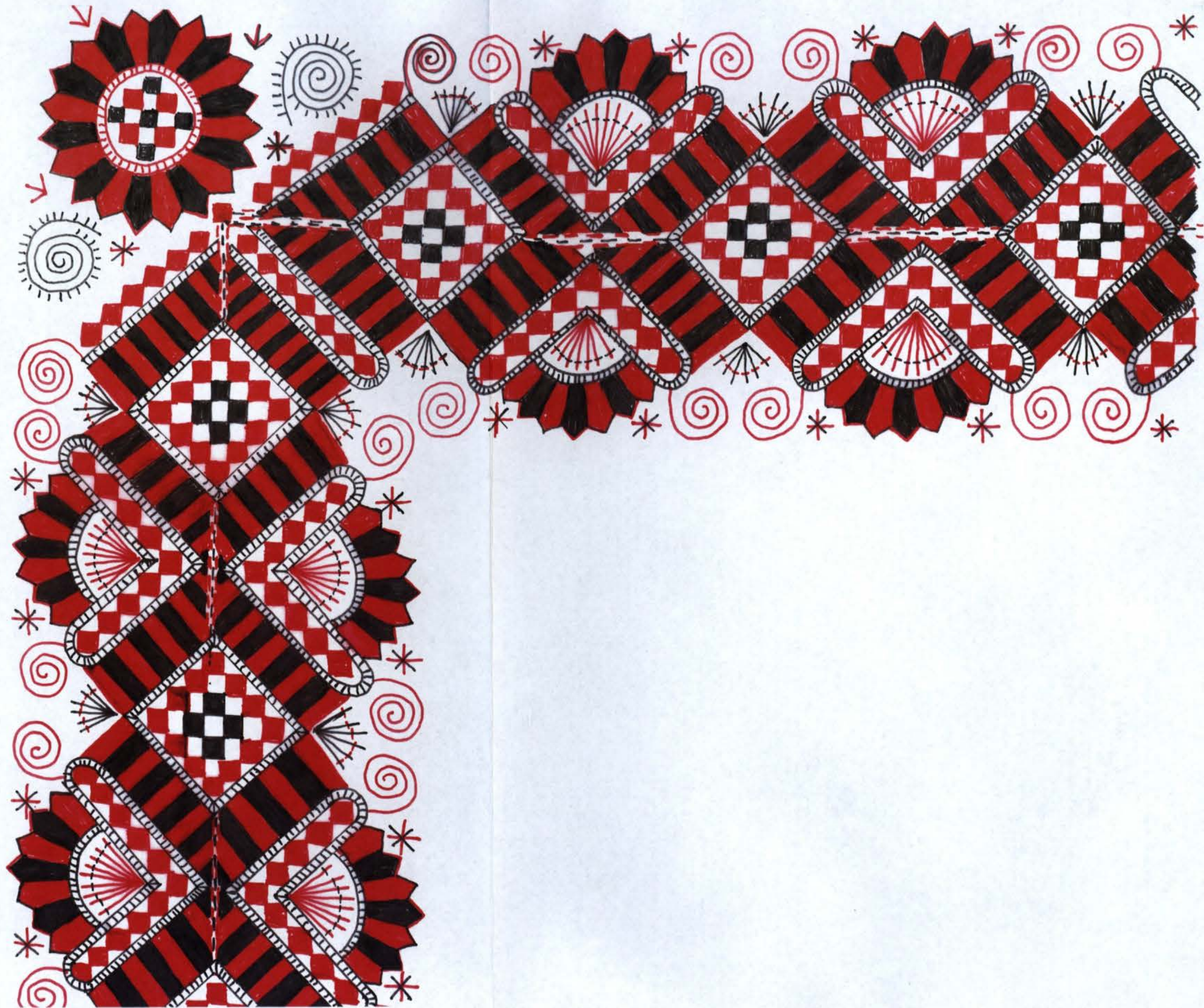

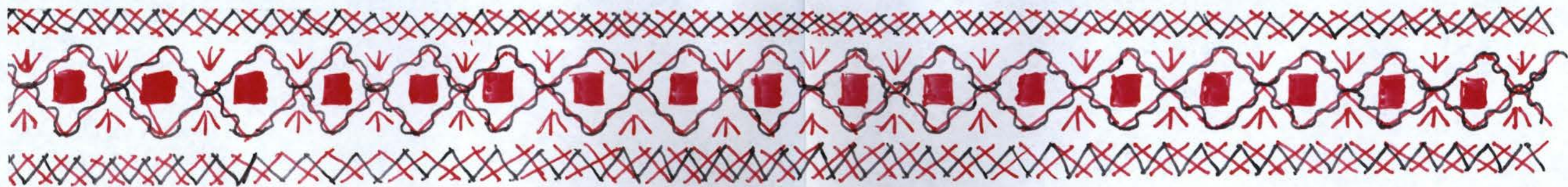
Gyapjúhímzéses "Vézdés"
Buzsáki

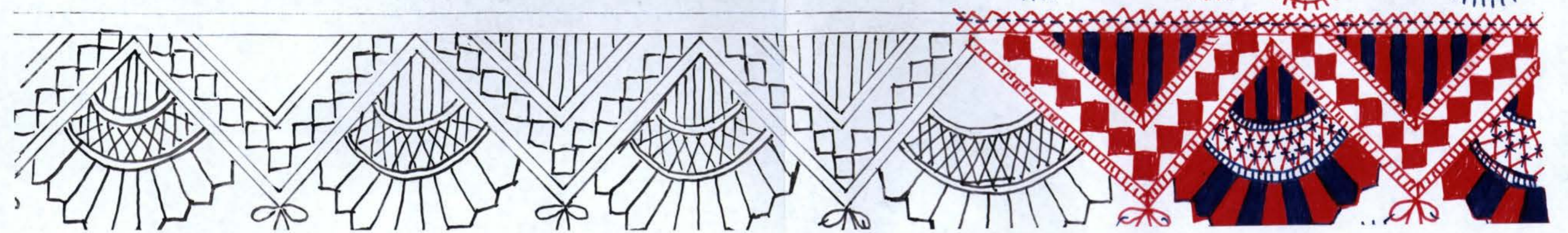
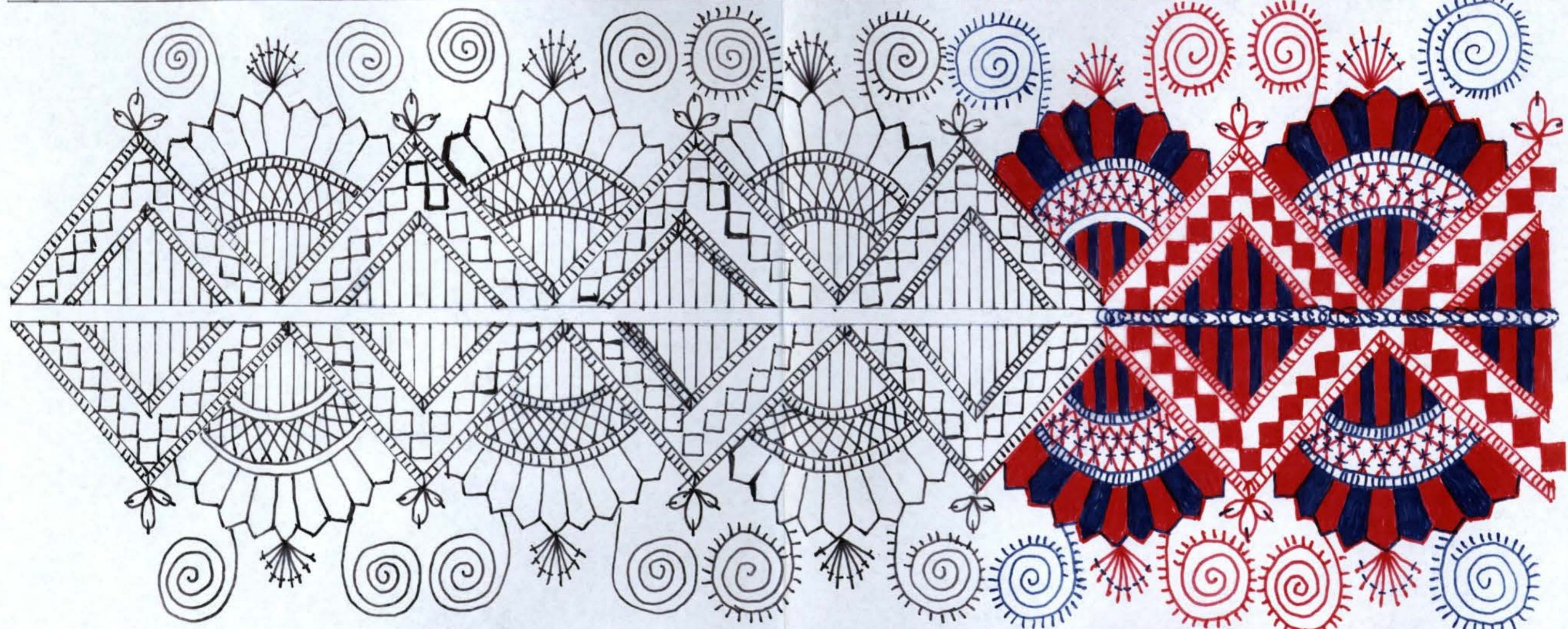
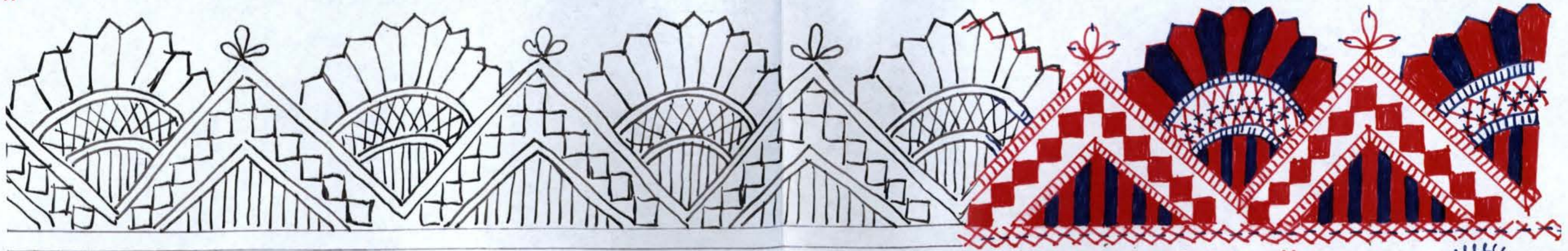

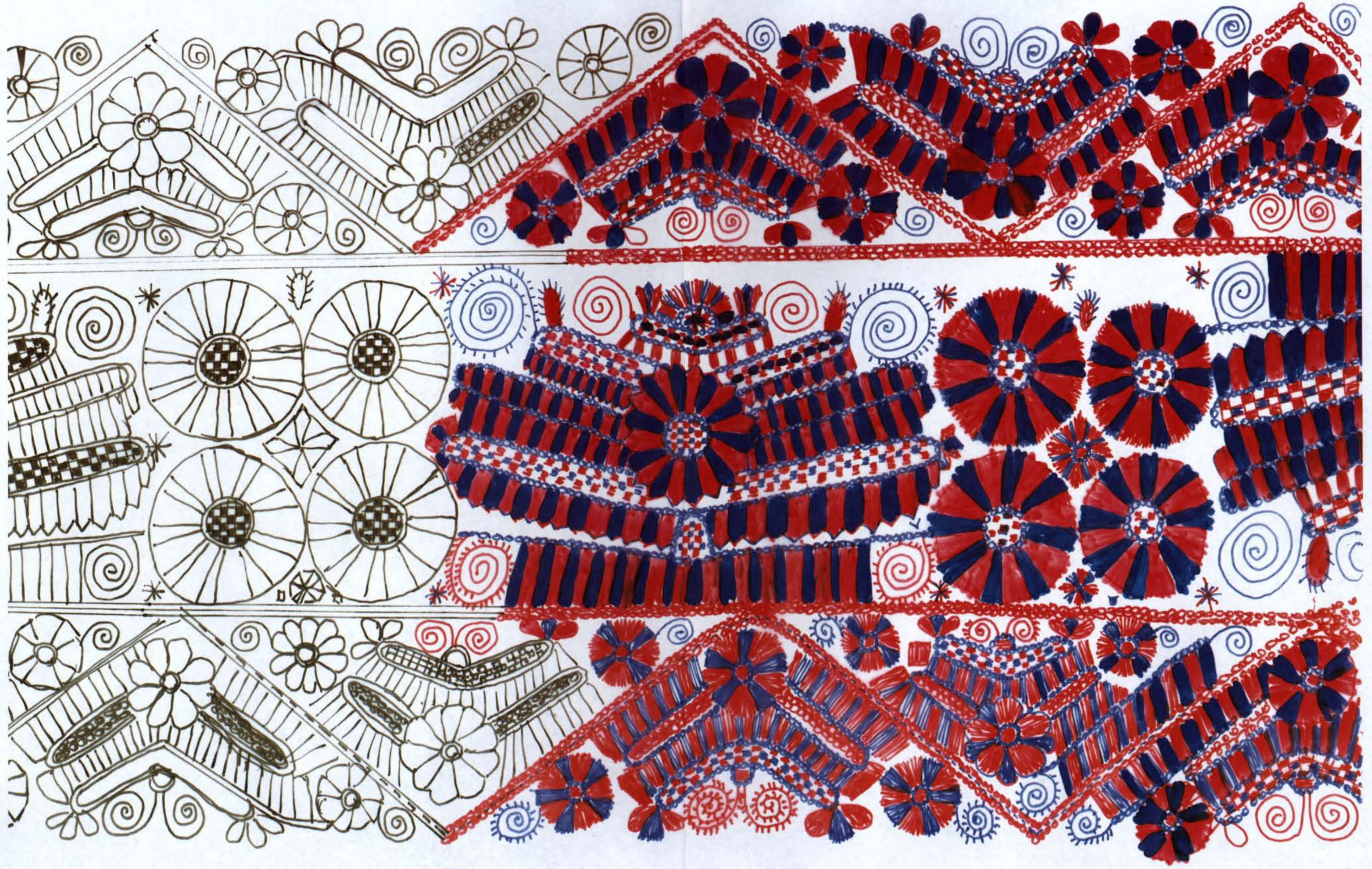
szilvén 2011

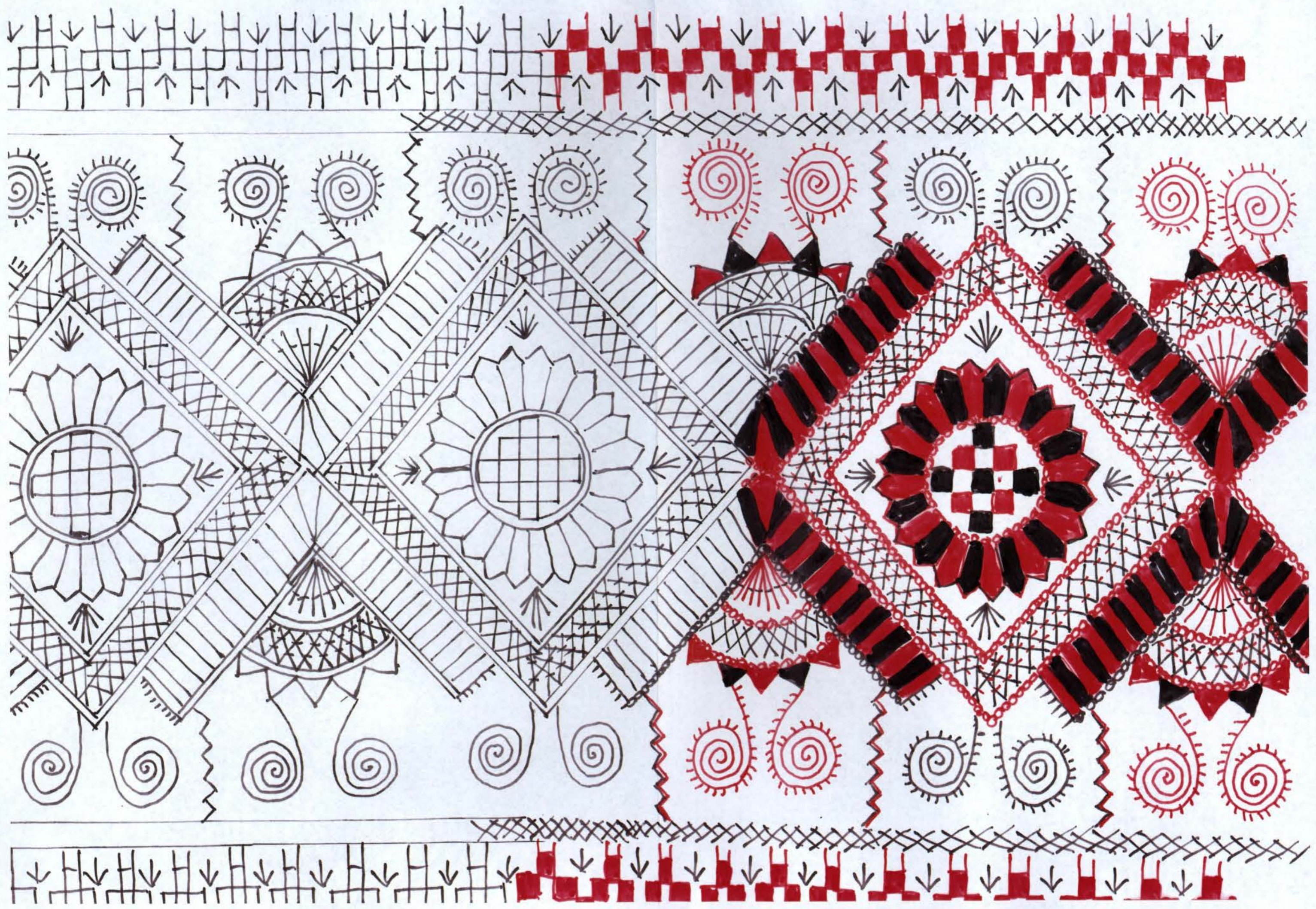

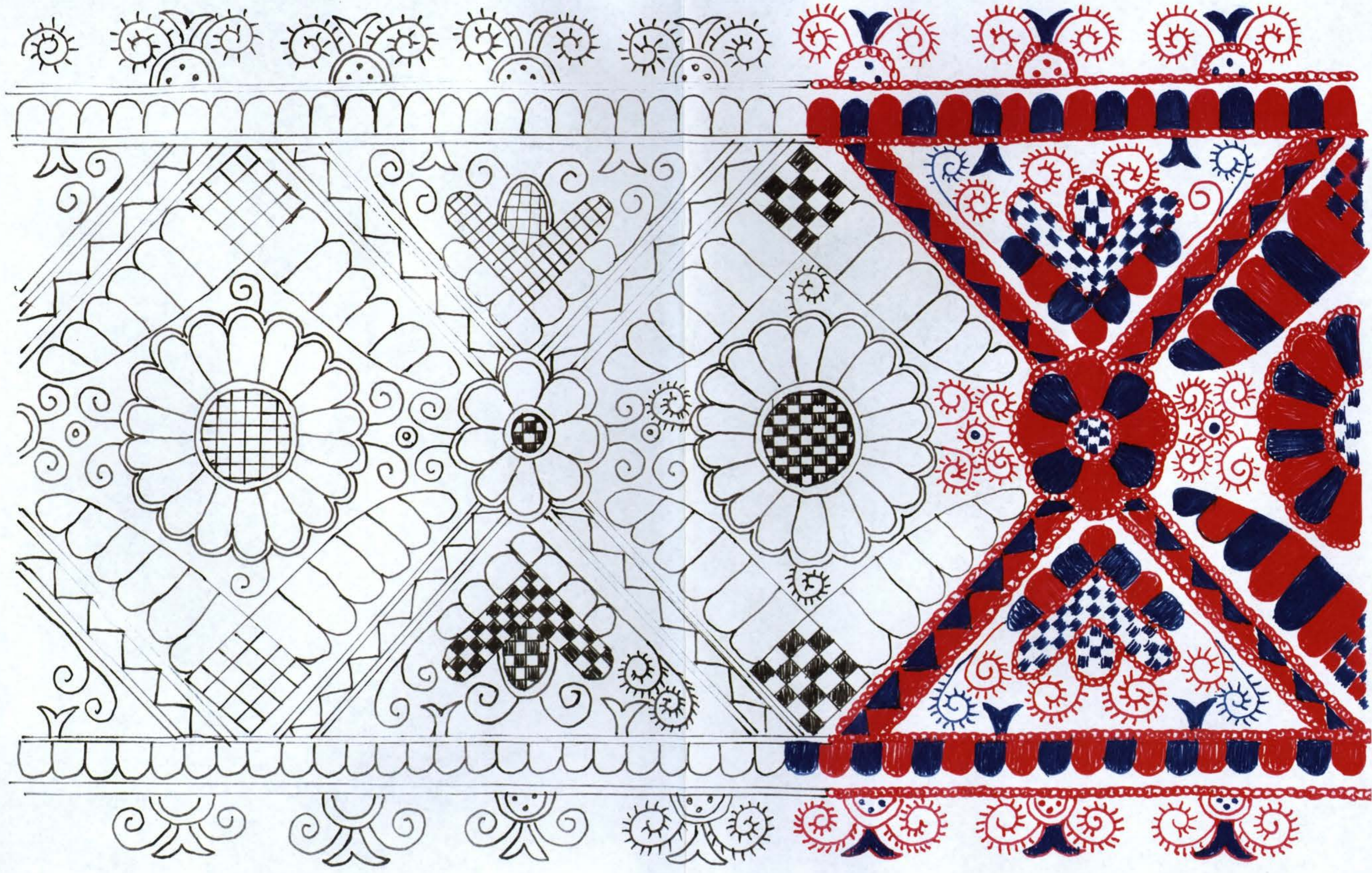

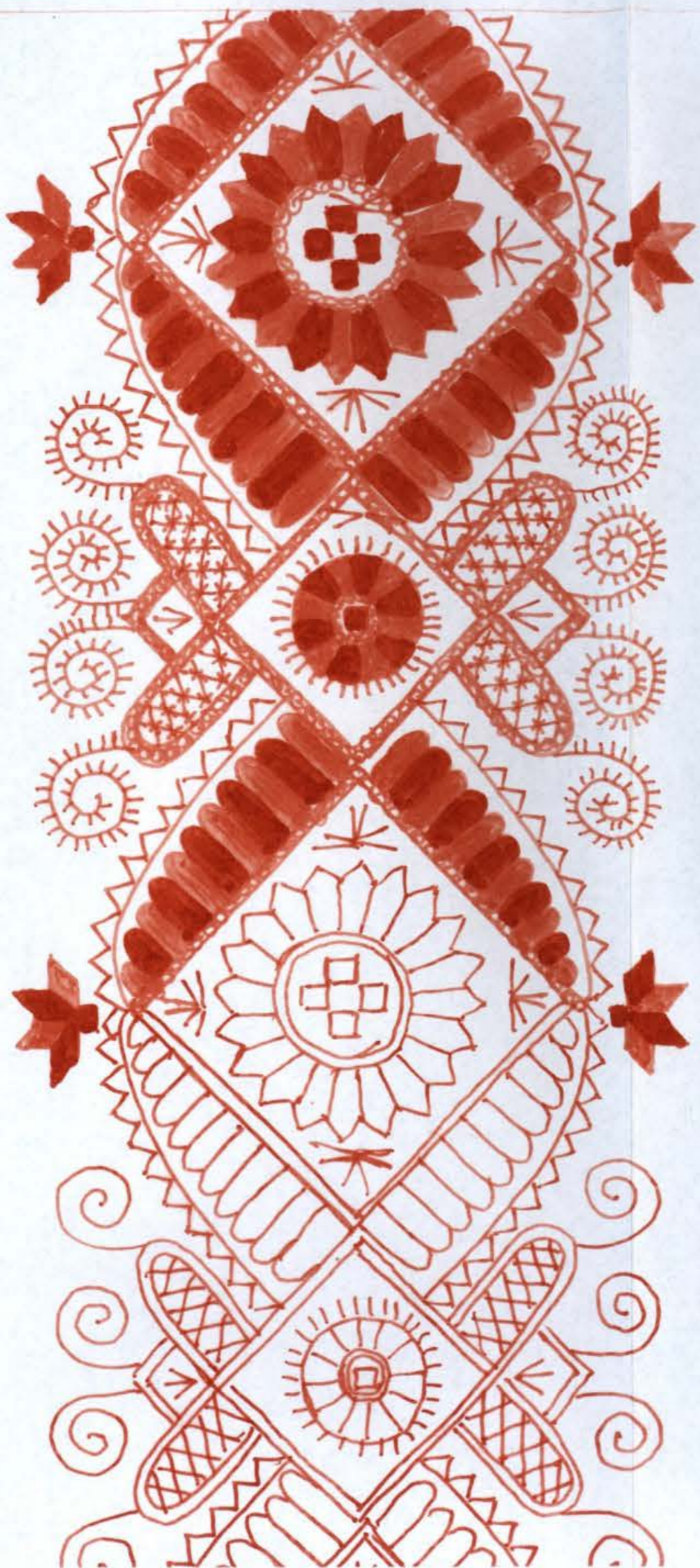

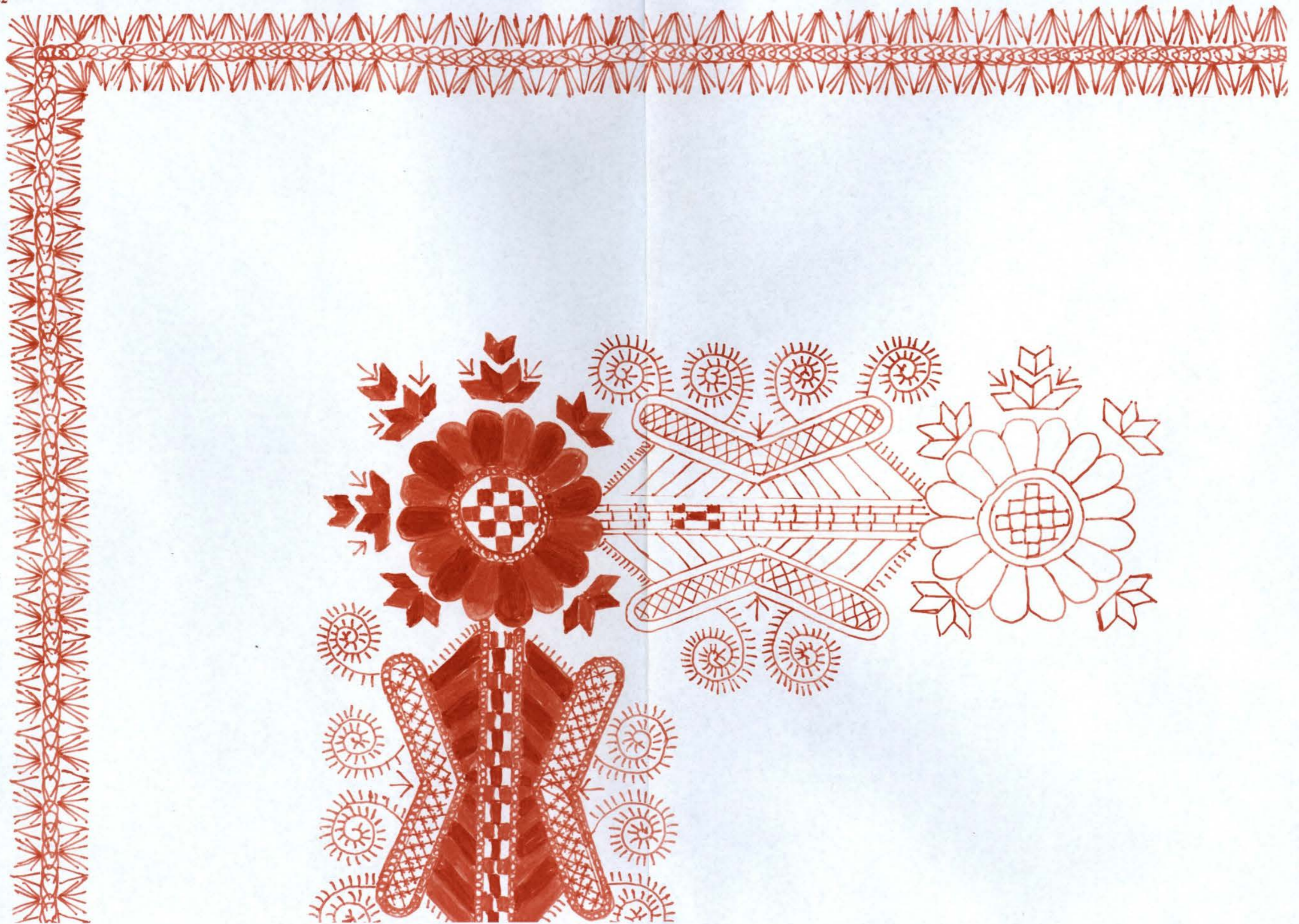

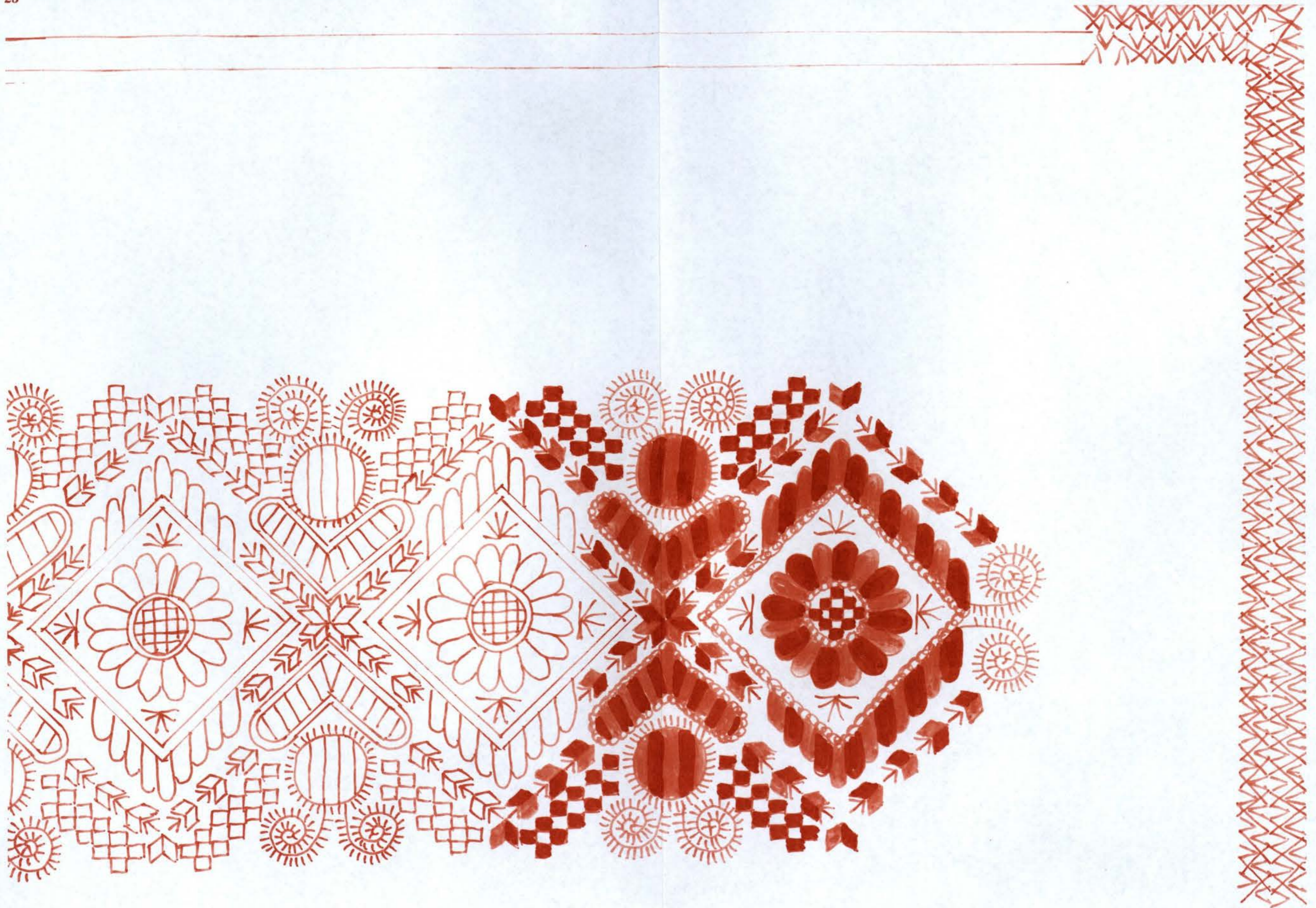

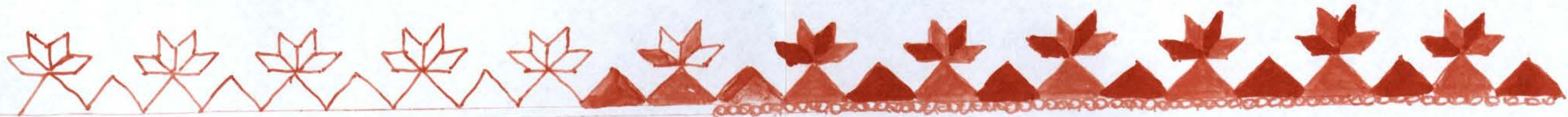
Väradi Jänesne
Pärmaminta 38x59
4-10 nägkocka.

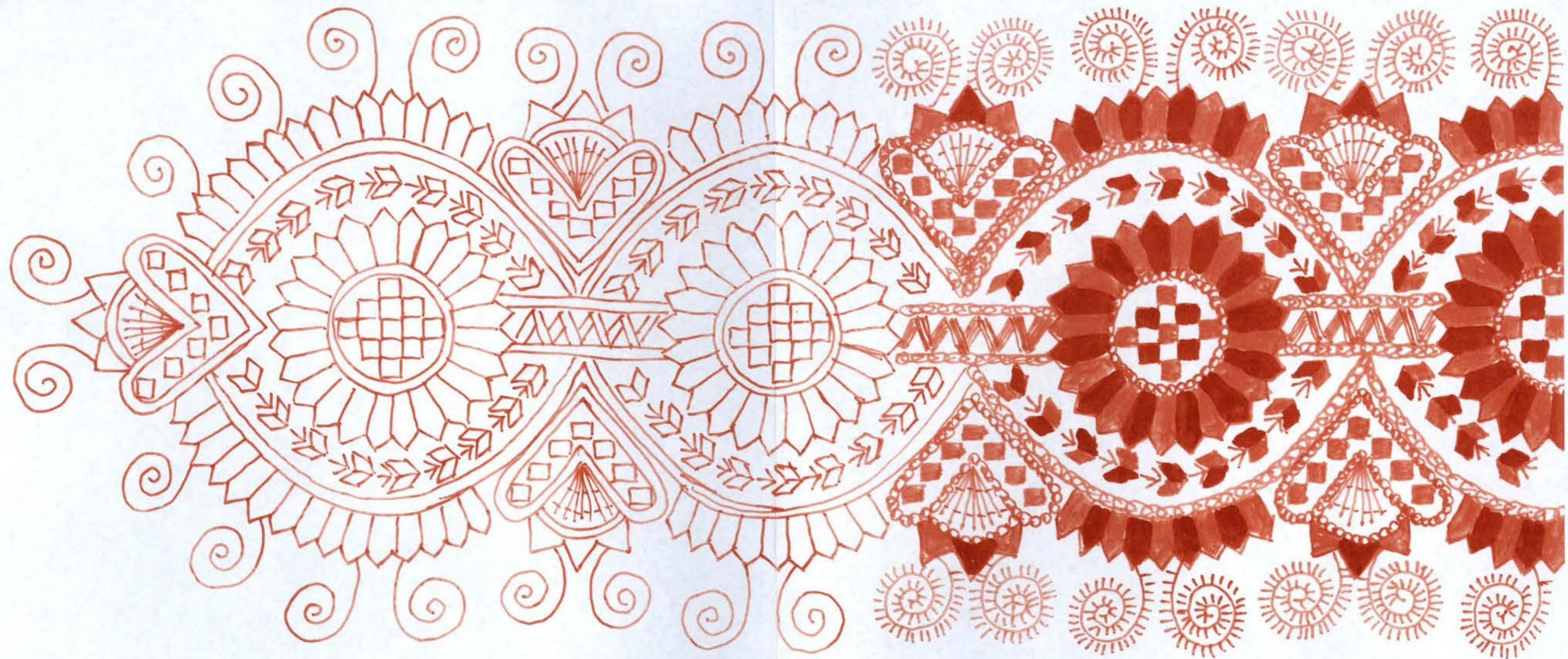

Väradi Jänesne
Pärmaminta 40x65
4-Virdig

60x60-ωλ

19079

25x105-ωλ 8 kocka

25x95 - 5a futb's

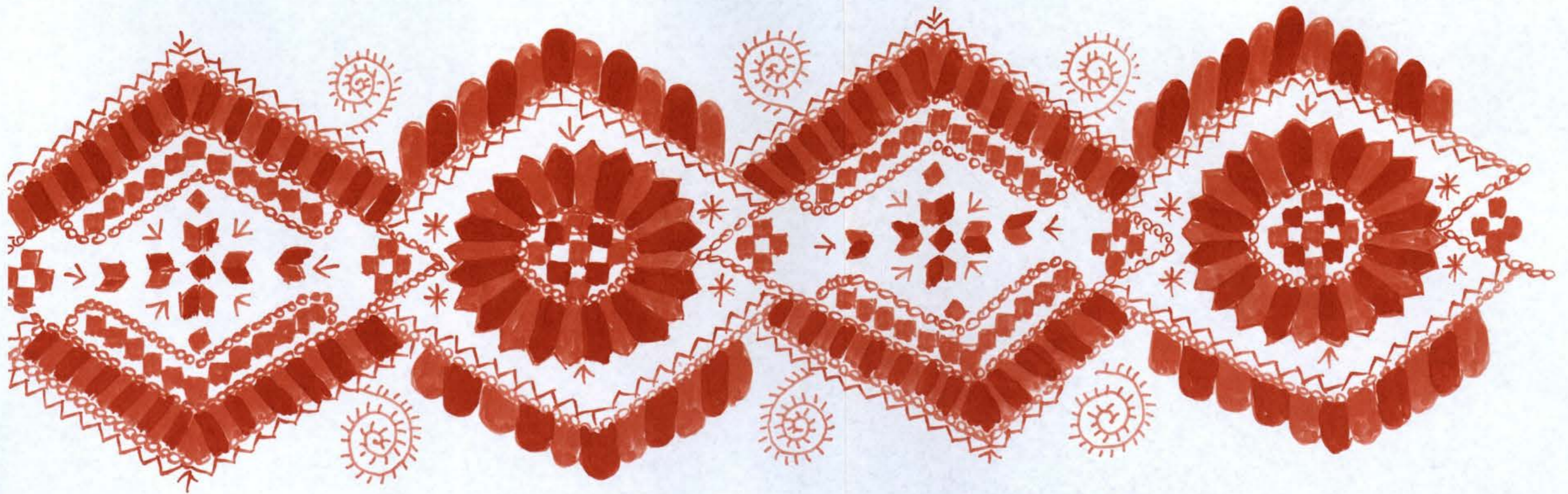
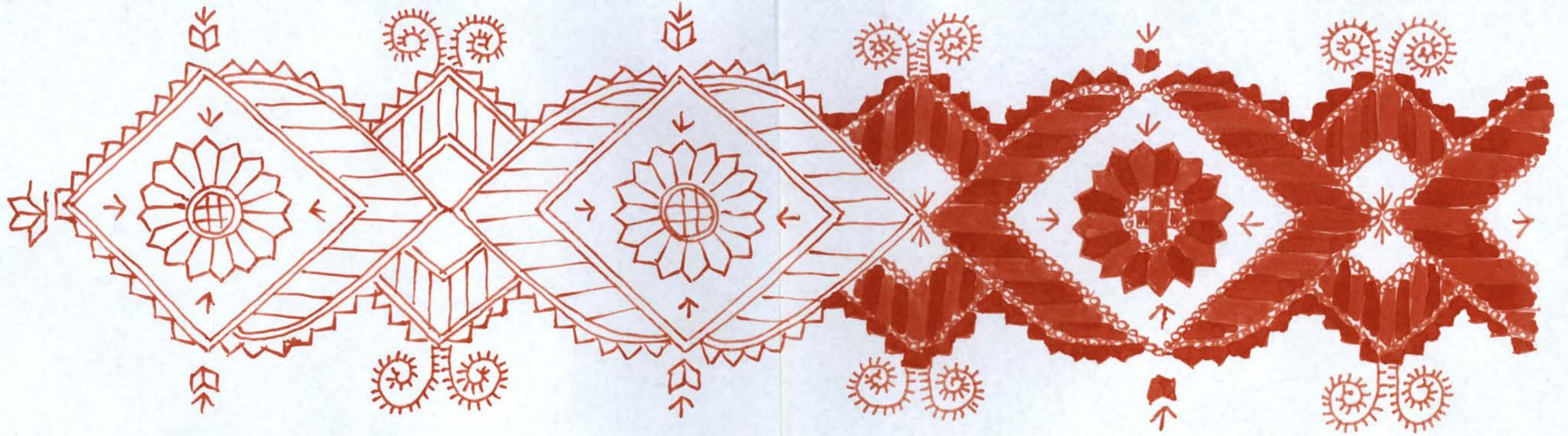
30x80-as futb's

25x85 futb's

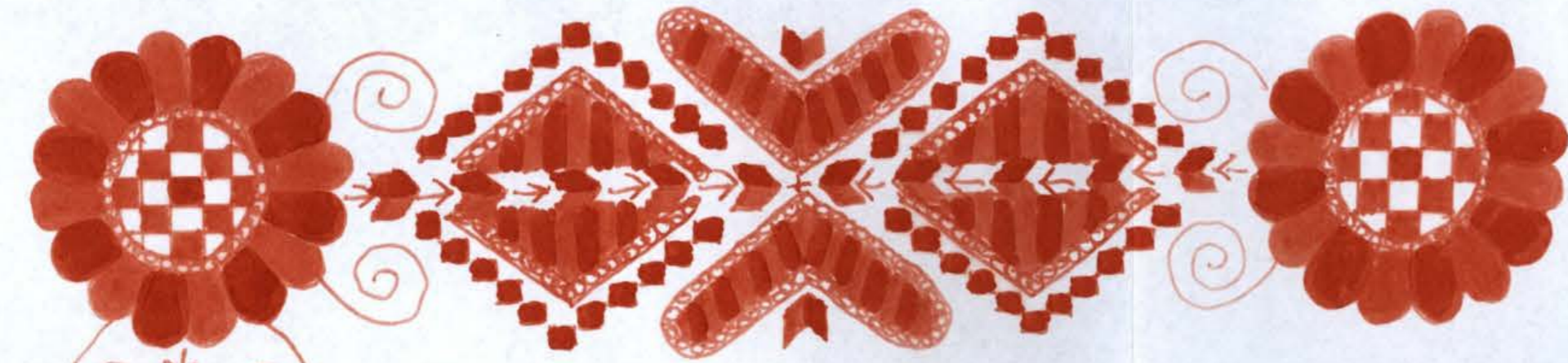

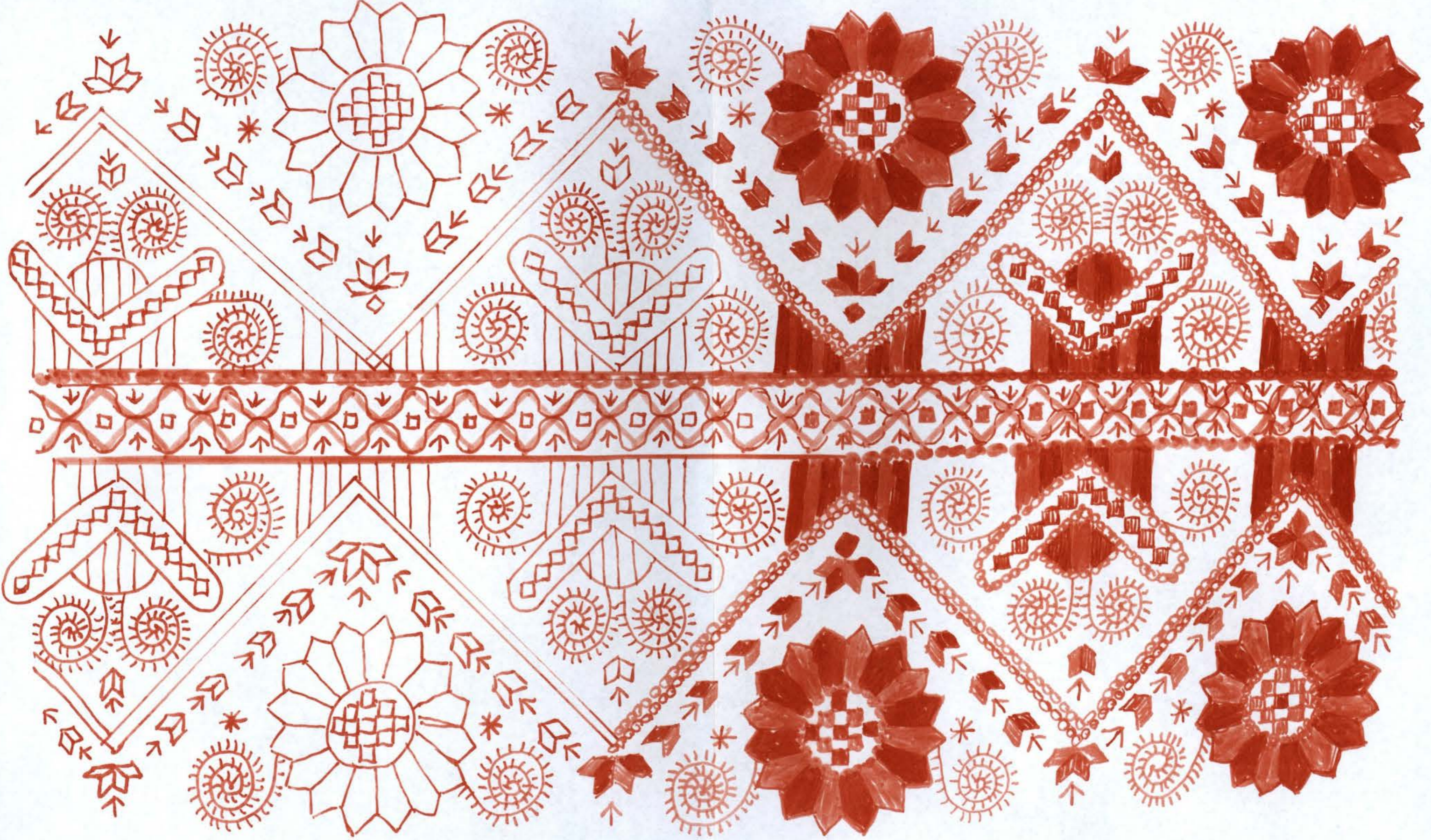

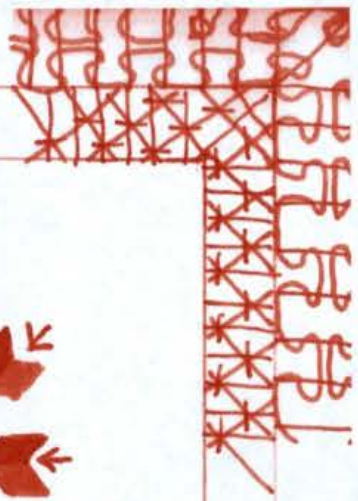
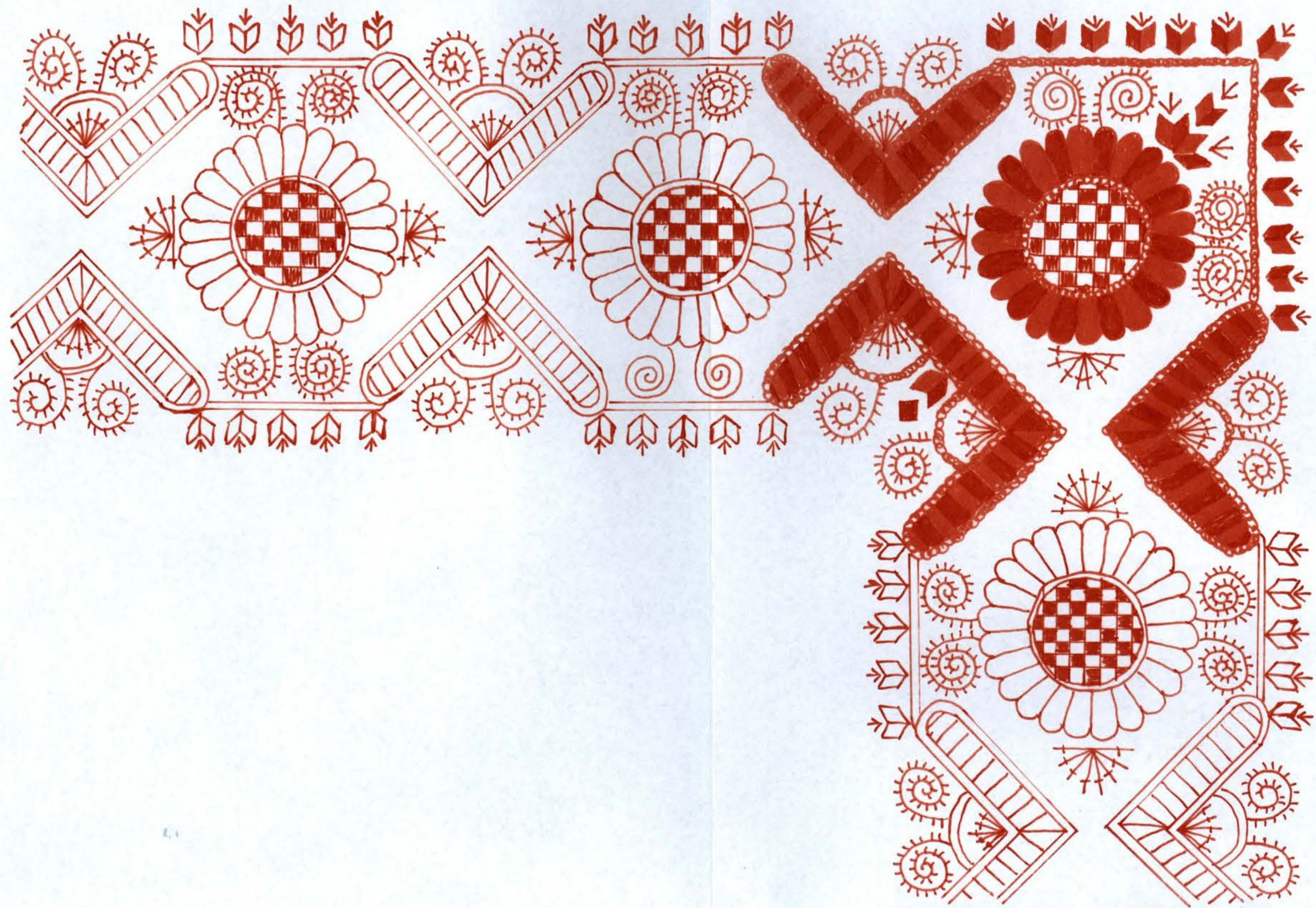

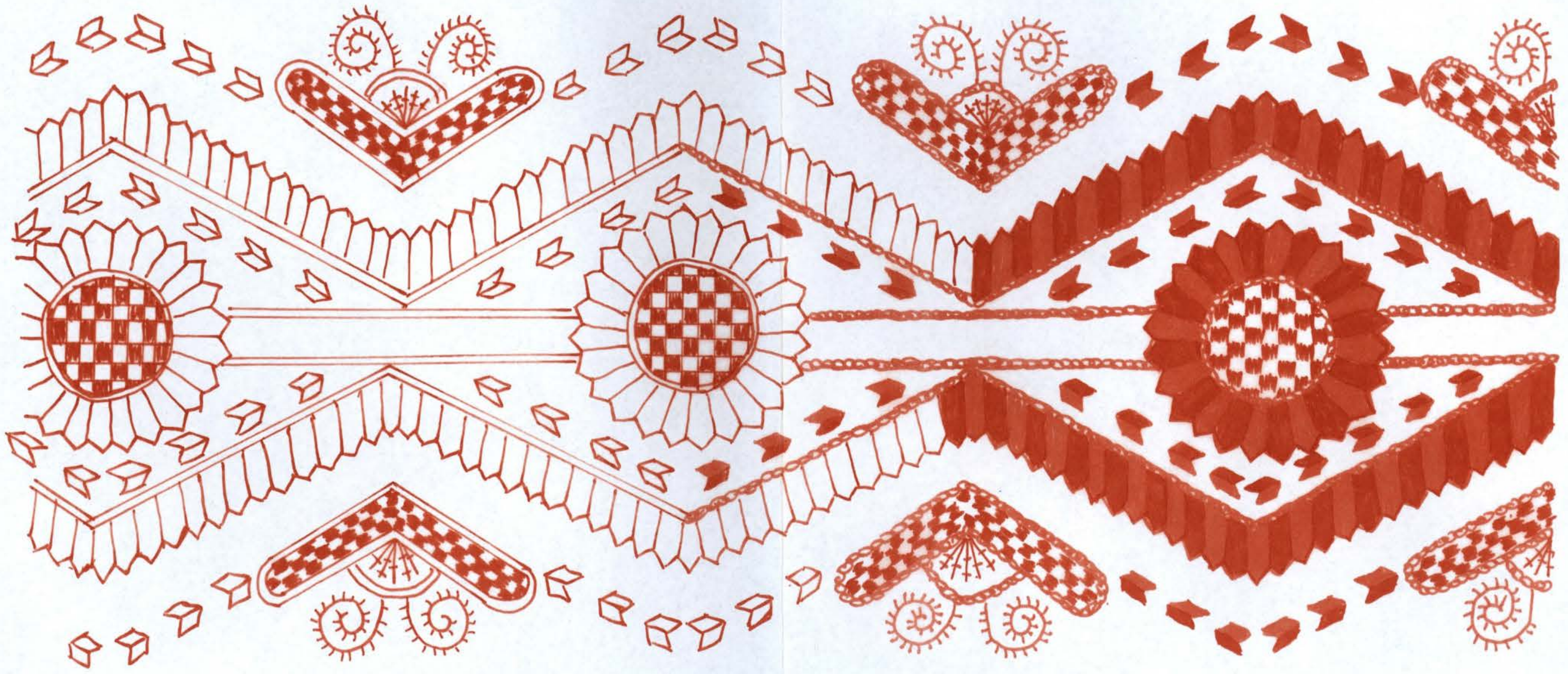

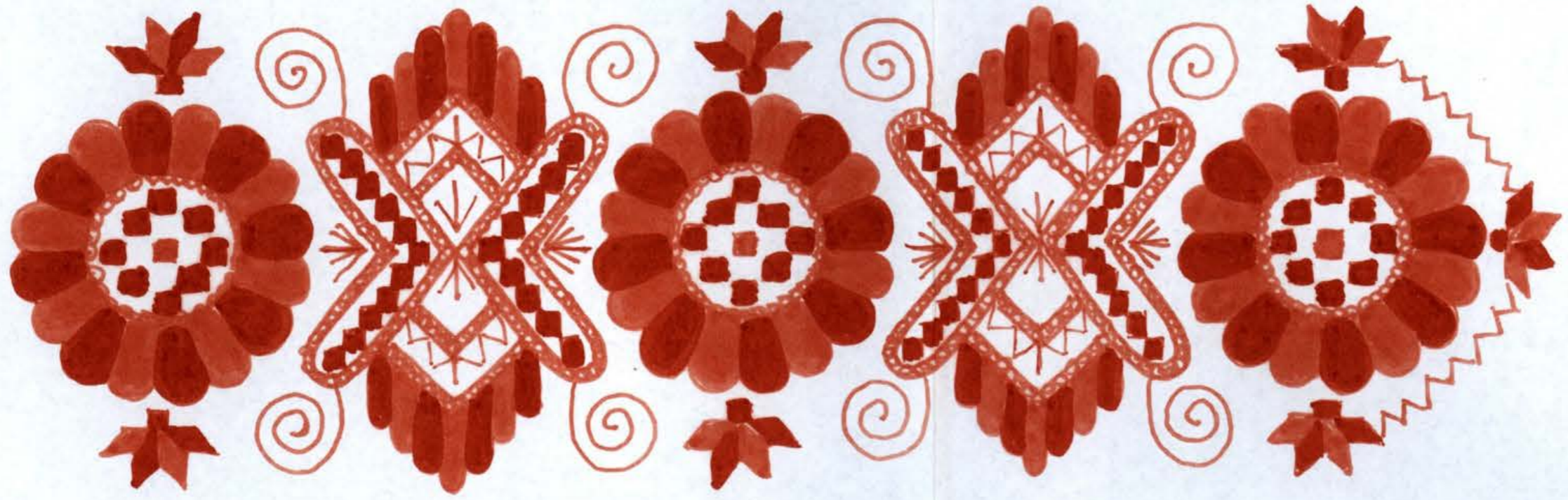
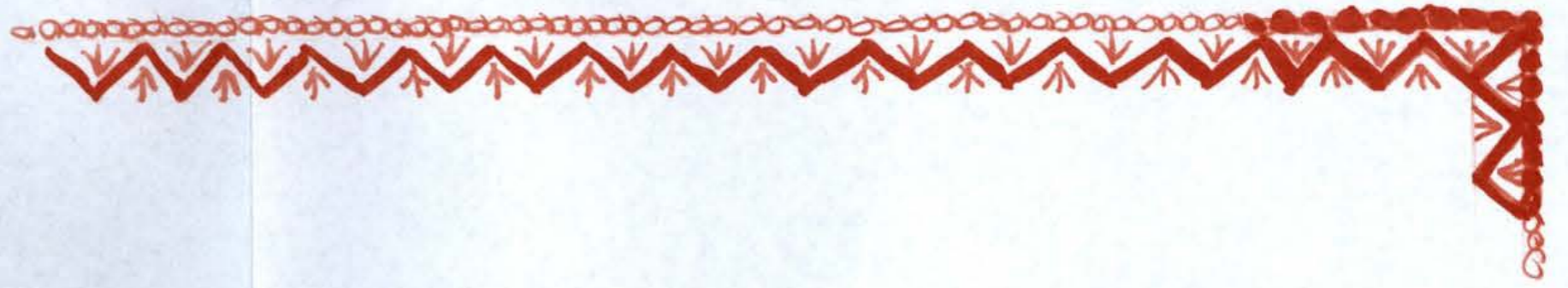

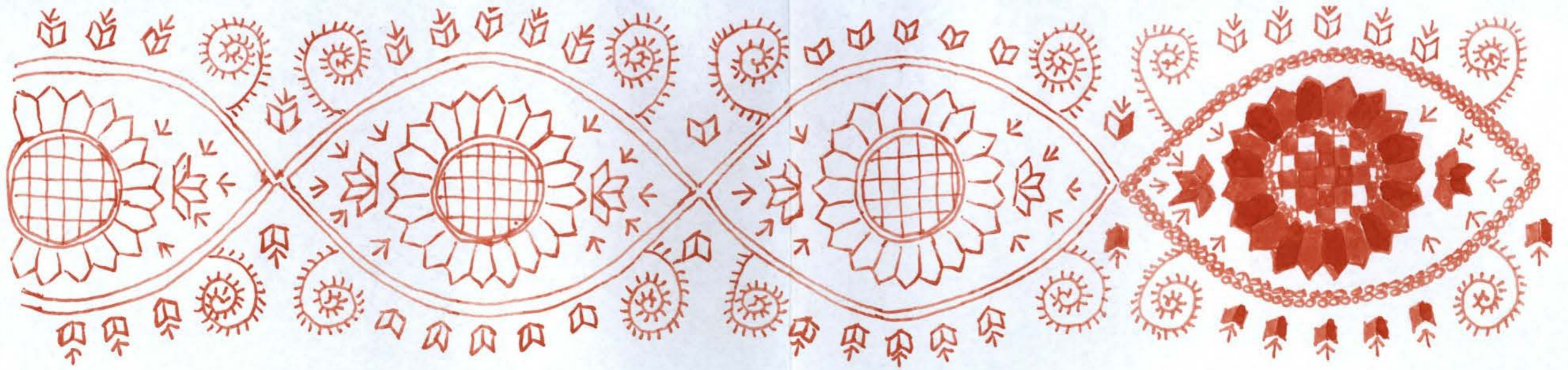
70x70 Teritō

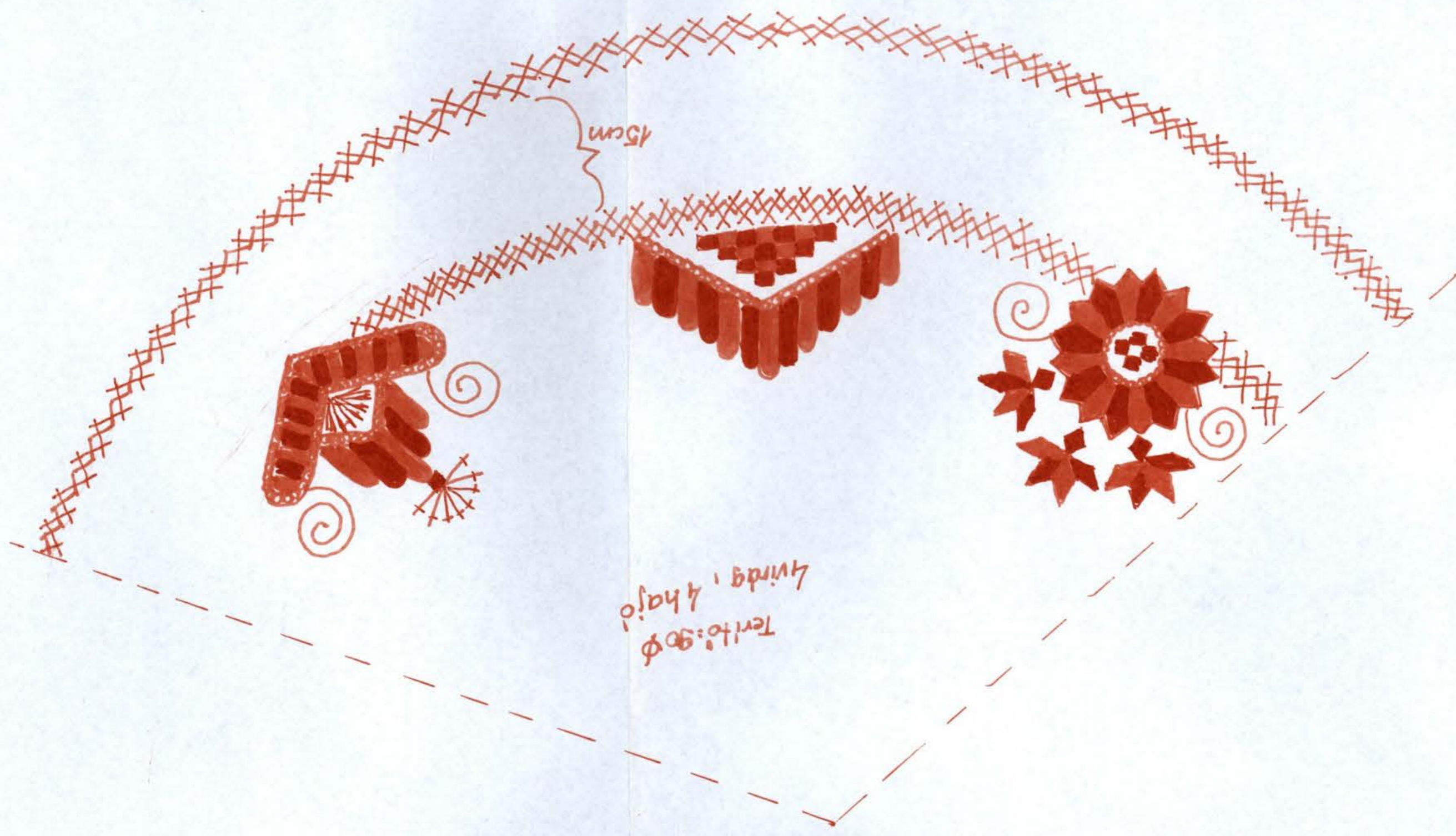

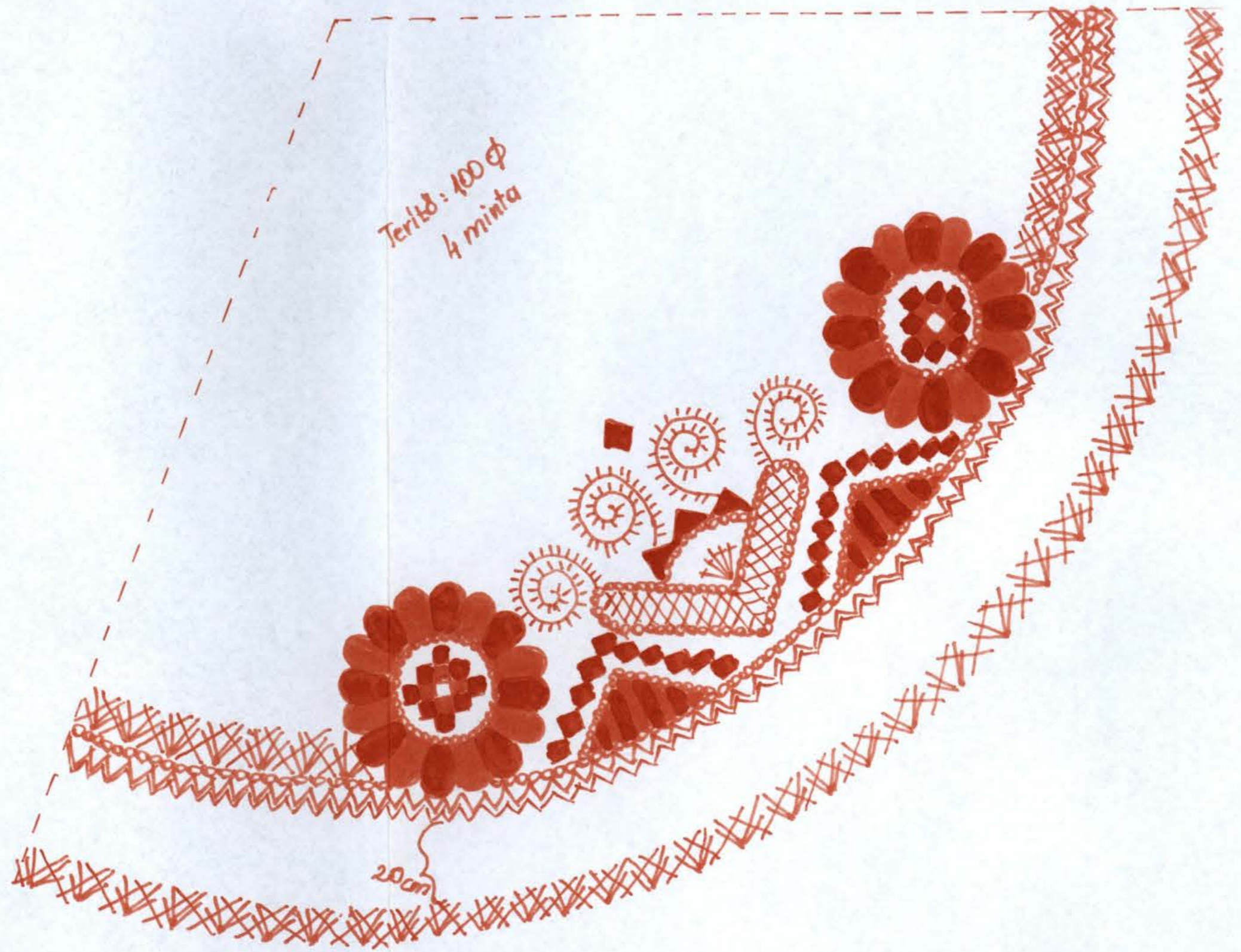

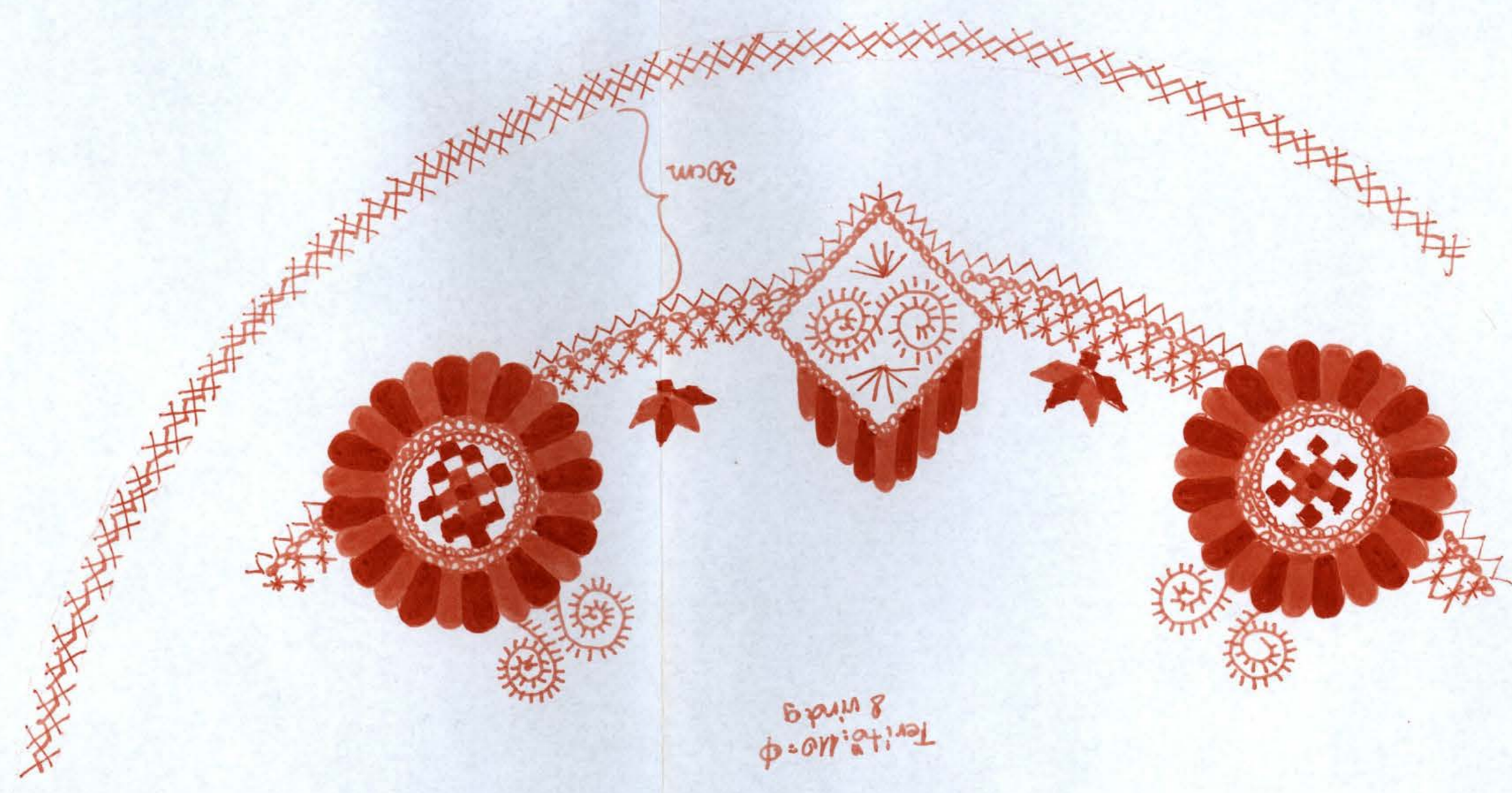

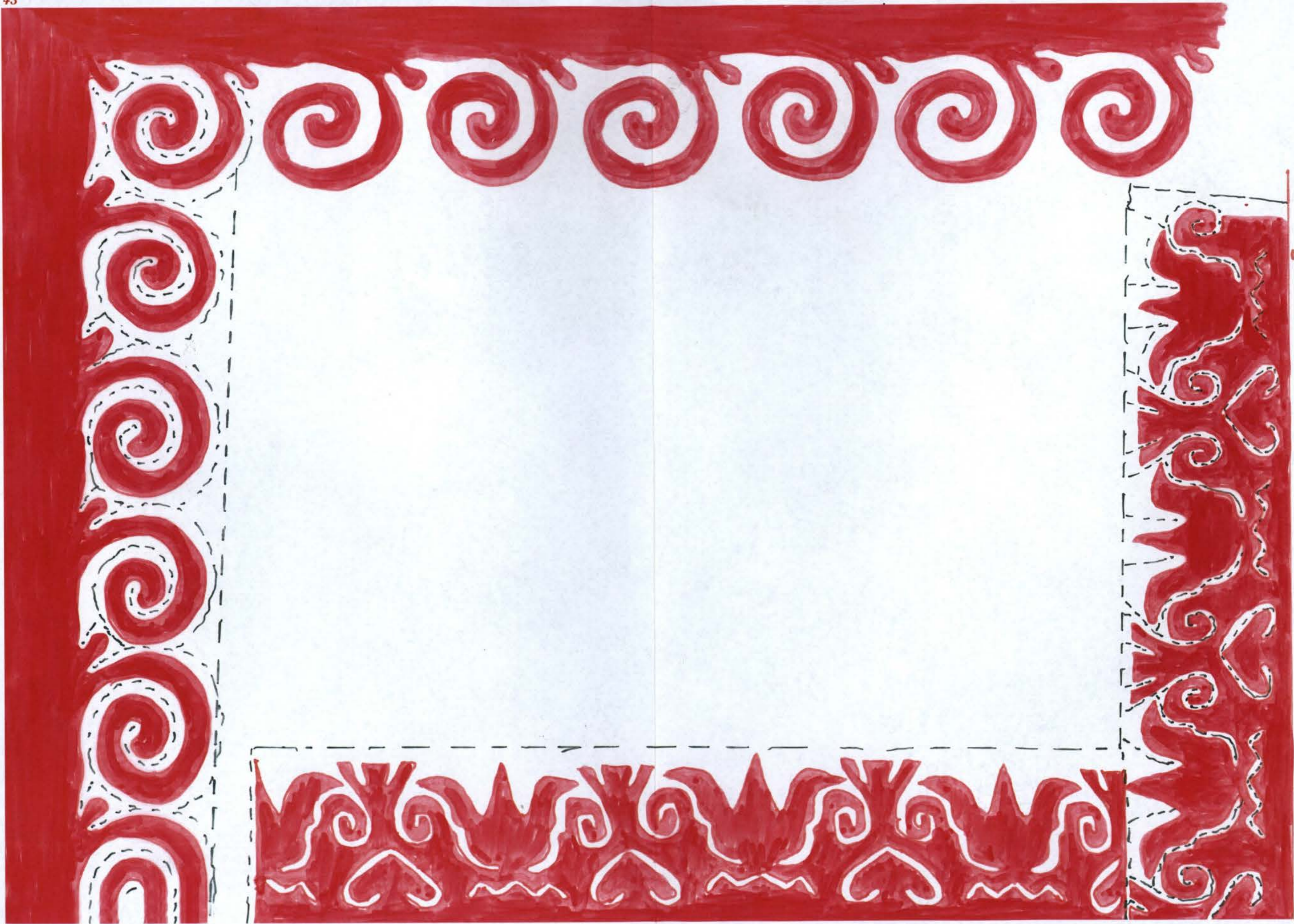

30cm

Teri: 110 = φ
8 vinda 9

Női blúz minták

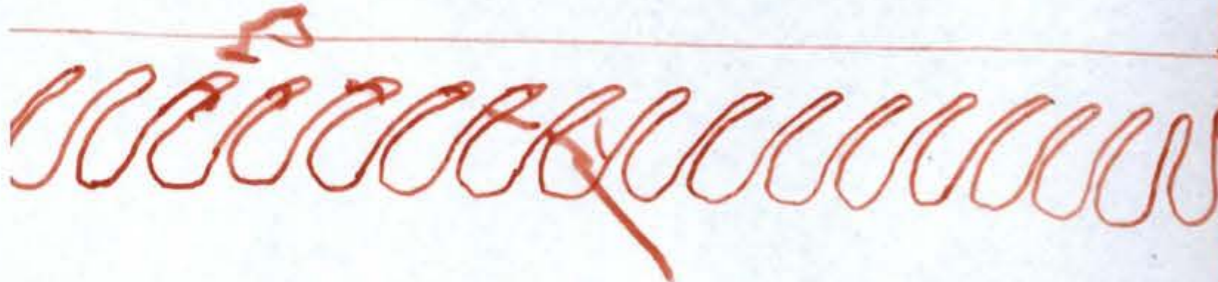

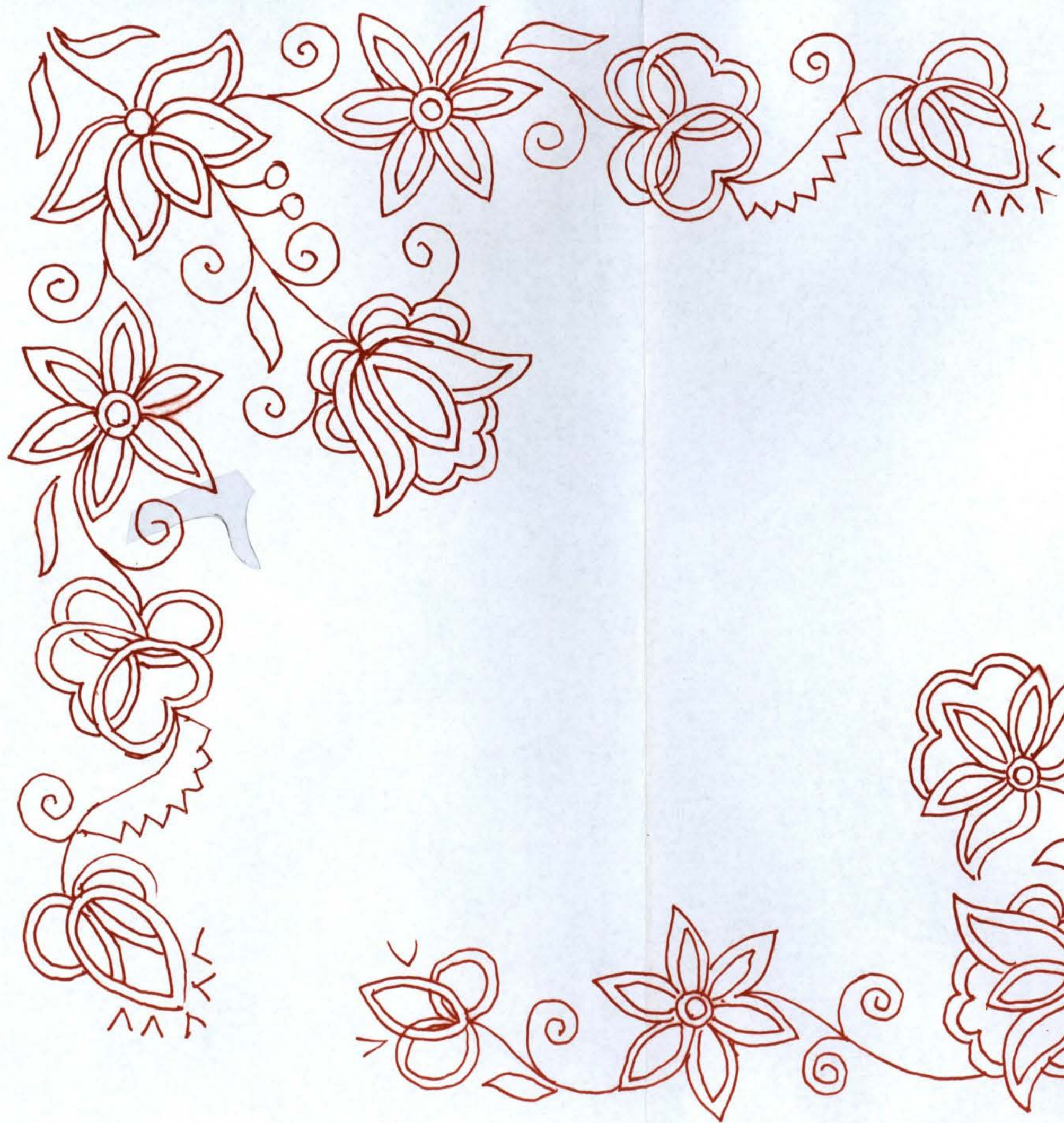

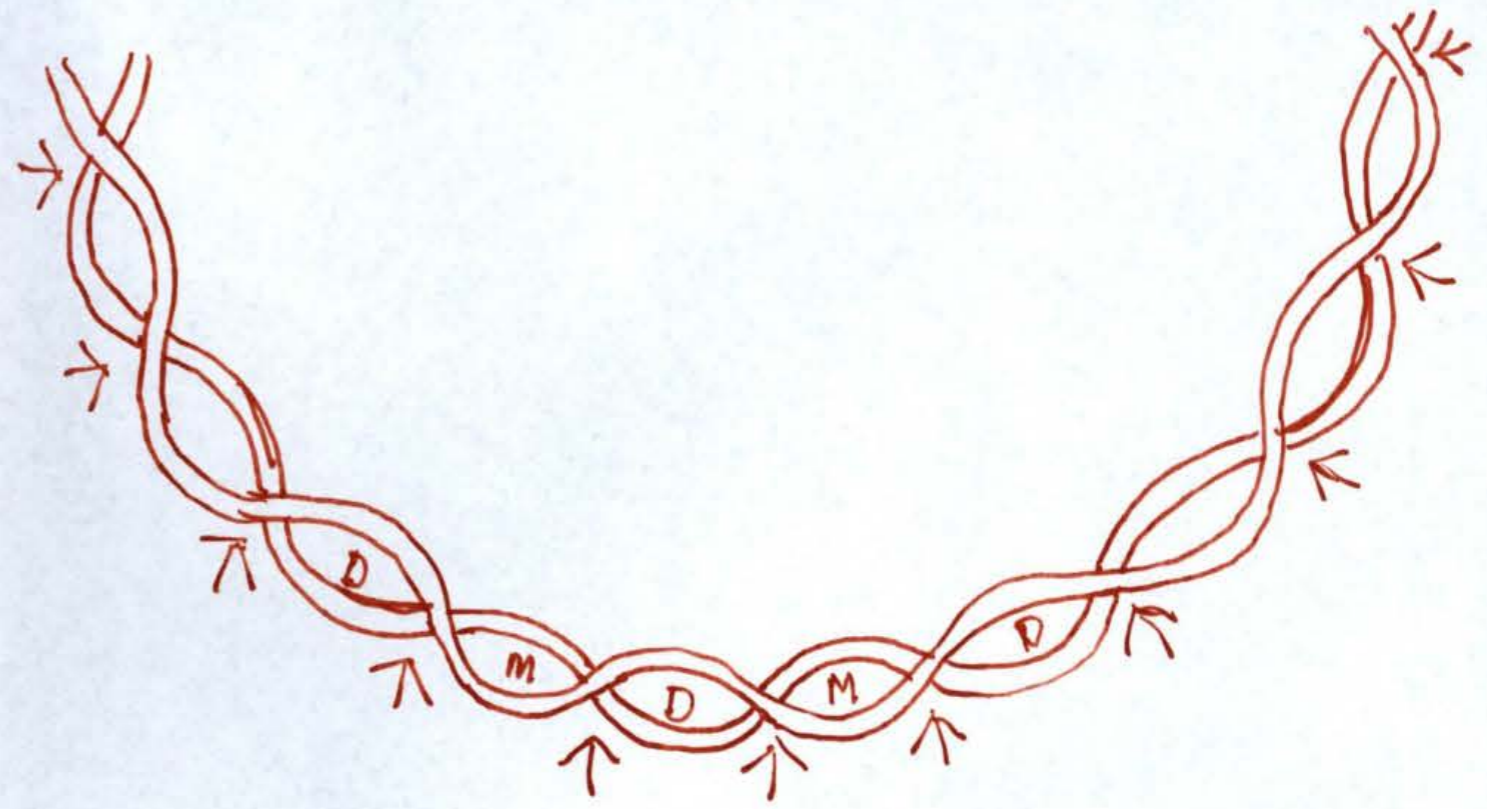

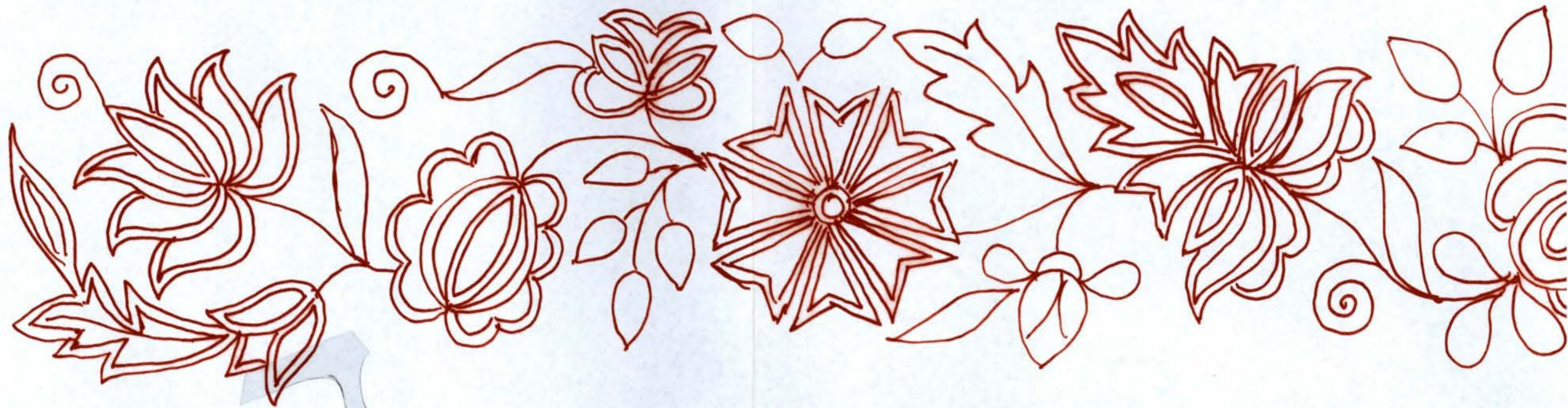

Falvédő: 150x80cm.
Nagyitási sekkésés!

Buzsák Község Önkormányzata

Hagyományok Háza Budapest

Somogy Megyei Közgyűlés elnöke
Gelencsér Attila

„Lölle” Hagyományörző Egyesület
Balatonlelle